

ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print)

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫ» РҚБ

Х А Б А Р Ш Ы С Ы

ВЕСТНИК

РОО «НАЦИОНАЛЬНОЙ
АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»

THE BULLETIN

OF THE ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF
KAZAKHSTAN

PUBLISHED SINCE 1944

3 (415)

MAY – JUNE 2025

ALMATY, NAS RK

EDITOR-IN-CHIEF:

ABYLKASSIMOVA Alma Yesimbekovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of NAS RK, Director of the Center for the Development of Pedagogical Education, Head of the Department of Methods of Teaching Mathematics, Physics and Computer Science at Abai KazNPU (Almaty, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191275199>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2076124>.

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

SEMBIEVA Lyazzat Myktybekovna, Doctor of Economics, Professor of the Eurasian National University (Astana, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57194226348>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/38875302>.

EDITORIAL BOARD:

RICHELLE Marynowski, PhD in Education, Professor, Faculty of Education, University of Lethbridge, (Alberta, Canada), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57070452800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/16130920>.

SHISHOV Sergey Evgenievich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology of Professional Education, Moscow State University of Technology and Management named after K. Razumovsky (Moscow, Russia), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191518233>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2443966>.

ABILDINA Saltanat Kuatovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy, Karaganda University named after E.A. Buketov (Karaganda, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56128026400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/4131549>.

RYZHAKOV Mikhail Viktorovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Russian Academy of Education, Editor-in-Chief of the journal “Standards and Monitoring in Education” (Moscow, Russia), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=6602245542>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/13675462>.

BULATBAEVA Kulzhanat Nurymzhanovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Researcher of the National Academy of Education named after Y. Altynsarin (Astana, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57202195074>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/40173122>.

PETR Hájek, PhD, Unicorn University, Associate Professor, Department of Finance, (Czech Republic), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=35726855800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/672404>.

JUMAN Jappar, Doctor of Economics, Professor, Honorary Academician of NAS RK, Honored Worker of Kazakhstan, Director of the Center for International Applied Research Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan) <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59238481900>; <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56658765400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/60977874>.

LUKYANENKO Irina Grigorievna, Doctor of Economics, Professor, Head of Department of the National University of Kyiv-Mohyla Academy (Kyiv, Ukraine), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57189348551>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/939510>.

YESIMZHANOVA Saira Rafihevna, Doctor of Economics, Professor of the University of International Business (Almaty, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56499485500>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/45951098>.

Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Owner: RPA «National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan» (Almaty).

The certificate of registration of a periodical printed publication in the Committee of information of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan **No. 16895-Ж**, issued on 12.02.2018.

Thematic focus: *«publication of the results of new achievements in the field of fundamental sciences»*

Periodicity: 6 times a year.

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 2025

БАС РЕДАКТОР:

ӘБІЛҚАСЫМОВА Алма Есімбекқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Педагогикалық білім беруді дамыту орталығының директоры, Абай атындағы ҚазҰПУ математика, физика және информатиканы оқыту әдістемесі кафедрасының меңгерушісі (Алматы, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191275199>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2076124>.

БАС РЕДАКТОРДЫҢ ОРЫНБАСАРЫ:

СЕМБИЕВА Ләззат Мықтыбекқызы, экономика ғылымдарының докторы, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры (Астана, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57194226348>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/38875302>.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

РИШЕЛЬ Мариновски, білім беру саласындағы PhD, Летбридж университеті педагогика факультетінің профессоры, (Альберта, Канада), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57070452800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/16130920>.

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, К.Разумовский атындағы Мәскеу мемлекеттік технологиялар және басқару университетінің кәсіби білім беру педагогикасы және психологиясы кафедрасының меңгерушісі (Мәскеу, Ресей), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191518233>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2443966>.

ӘБІЛДИНА Салтанат Қуатқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің педагогика кафедрасының меңгерушісі (Қарағанды, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56128026400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/4131549>.

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ресей білім академиясының академигі, «Білім берудегі стандарттар мен мониторинг» журналының бас редакторы (Мәскеу, Ресей), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=6602245542>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/13675462>.

БОЛАТБАЕВА Күлжанат Нұрымжанқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының бас ғылыми қызметкері (Астана, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57202195074>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/40173122>.

ПЕТР Хайек, PhD, Юникорн университеті, Қаржы департаментінің қауымдастырылған профессоры (Чех Республикасы), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=35726855800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/672404>.

ЖҰМАН Жаппар, экономика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстанның Еңбек сіңірген қайраткері, ҚР ҰҒА құрметті академигі, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Халықаралық қолданбалы зерттеулер орталығының директоры (Алматы, Қазақстан). <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59238481900>; <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56658765400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/60977874>.

ЛУКЬЯНЕНКО Ирина Григорьевна, экономика ғылымдарының докторы, профессор, «Киево-Могилянская академия» ұлттық университеті кафедрасының меңгерушісі (Киев, Украина), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57189348551>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/939510>.

ЕСІМЖАНОВА Сайра Рафихқызы, экономика ғылымдарының докторы, Халықаралық бизнес университетінің профессоры (Алматы, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56499485500>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/45951098>.

«Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясы РҚБ-нің Хабаршысы».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Меншіктенуші: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ (Алматы қ.).

Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінің Ақпарат комитетінде 12.02.2018 ж. берілген № 16895-Ж мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік.

Такырыптық бағыты: *«іргелі ғылым салалары бойынша жаңа жетістіктердің нәтижелерін жариялау»*

Мерзімділігі: жылына 6 рет.

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ, 2025

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

АБЫЛКАСЫМОВА Алма Есимбековна, доктор педагогических наук, профессор, академик НАН РК, директор Центра развития педагогического образования, заведующая кафедрой методики преподавания математики, физики и информатики КазНПУ им. Абая (Алматы, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191275199>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2076124>.

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

СЕМБИЕВА Ляззат Мыктыбековна, доктор экономических наук, профессор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Астана, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57194226348>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/38875302>.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

РИШЕЛЬ Мариновски, PhD в области образования, профессор факультета педагогики Летбриджского университета, (Альберта, Канада), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57070452800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/16130920>.

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики и психологии профессионального образования Московского государственного университета технологий и управления имени К. Разумовского (Москва, Россия), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191518233>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2443966>.

АБИЛЬДИНА Салтанат Куатовна, доктор педагогических наук, профессор, заведующая кафедрой педагогики Карагандинского университета имени Е.А. Букетова (Караганда, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56128026400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/4131549>.

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии образования, главный редактор журнала «Стандарты и мониторинг в образовании» (Москва, Россия), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=6602245542>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/13675462>.

БУЛАТБАЕВА Кулжанат Нурымжановна, доктор педагогических наук, профессор, главный научный сотрудник Национальной академии образования имени Ы. Алтынсарина (Астана, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57202195074>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/40173122>.

ПЕТР Хайек, PhD, университет Юниорн, ассоциированный профессор Департамента финансов, (Чешская Республика), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=35726855800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/672404>.

ЖУМАН Жаппар, доктор экономических наук, профессор, заслуженный деятель Казахстана, почетный академик НАН РК, директор Центра Международных прикладных исследований Казахского национального университета им. аль-Фараби (Алматы, Казахстан) <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59238481900>; <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56658765400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/60977874>.

ЛУКЬЯНЕНКО Ирина Григорьевна, доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой Национального университета «Киево-Могилянская академия» (Киев, Украина), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57189348551>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/939510>.

ЕСИМЖАНОВА Сайра Рафихевна, доктор экономических наук, профессор Университета международного бизнеса (Алматы, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56499485500>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/45951098>.

«Вестник РОО «Национальной академии наук Республики Казахстан».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Собственник: РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы).

Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации Министерства информации и коммуникаций и Республики Казахстан № 16895-Ж, выданное 12.02.2018 г.

Тематическая направленность: «публикация результатов новых достижений в области фундаментальных наук».

Периодичность: 6 раз в год.

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан», 2025

CONTENTS

PEDAGOGY

A. Abdrassilov, Y. KuandykPHOTOGRAMMETRY TECHNOLOGIES IN DEVELOPING STUDENTS
SPATIAL THINKING IN ART SCULPTURE EDUCATION.....17**E. Abdrashova, Z. Kobeyeva, Zh.Kemelbekova**ARTIFICIAL INTELLIGENCE: INFLUENCE ON THE PROFESSIONAL
AND METHODOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE COMPUTER
SCIENCE TEACHERS.....33**A.M. Abdykhalykova, B.H. Kussanova, A. Daurenkyzy**MEDIA LITERACY THROUGH CRITICAL READING IN ENGLISH
LANGUAGE TEACHING.....48**A. Abylkassymova, N. Zhumabay, A. Umiralkhanov, L. Zhumalieva**DIGITAL TECHNOLOGIES AS THE BASIS FOR EFFECTIVE EDUCATION
IN THE “SCHOOL – PEDAGOGICAL UNIVERSITY” COMPLEX.....63**K.N. Arinova**FORMATION OF DIGITAL COMPETENCIES OF FUTURE SPECIAL
EDUCATORS IN THE CONTEXT OF DIGCOMPEDU.....86**A.A. Isaeva, S.V. Ananyeva, L.N. Demchenko**RESEARCH COMPETENCE WHEN WORKING WITH THE TEXT OF THE
STORY OF K. PAUSTOVSKY «KARABUGAZ».....104**G.Z. Iskakova, E. Teleuova**KAZAKH SOCIETY THROUGH THE PRISM OF THE WORKS
OF MÄSHHÜR ZHÜSIP KÖPEEV.....118**A.E. Karymsakova, G.M. Abildinova, Zh.S. Kazhiakparova**THE IMPACT OF USING THE «NIMBLE FINGERS» ELECTRONIC
APPLICATION ON THE DEVELOPMENT OF GRAPHOMOTOR SKILLS
IN PRESCHOOLERS.....133**Sh.U. Laiskhanov, Zh. Nurmagambetuly, B. Gönençgil**THE CURRENT STATE AND POSSIBILITIES OF USING SPACE
IMAGERY IN SCHOOL GEOGRAPHY.....146**S. Myrzaliyeva, S. Mizanbekov, E. Lomova**SUBJECT - LANGUAGE INTEGRATION AS A TOOL FOR THE
FORMATION OF PLURILINGUAL COMPETENCE OF STUDENTS.....162

N.B. Nabi, R.S. Rakhmetova

THE ROLE OF ARTICULATION IN DEVELOPING STUDENTS
SPEECH CULTURE.....179

A. Nuradinova

DEVELOPING GLOBAL COMPETENCIES IN THE MULTILINGUAL
ENVIRONMENT OF KAZAKHSTAN'S HIGHER EDUCATION.....202

G. Ozharova, Sh. Akbayeva

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE INTEGRATION OF SPECIALIZED
DESIGN DISCIPLINES INTO ART AND PEDAGOGICAL EDUCATION
IN FINLAND AND KAZAKHSTAN.....221

B.D. Orazov, Zh. Sydykova, E. Tasbolat

METHODOLOGICAL FEATURES OF THE ORGANIZATION OF
LABORATORY WORK ON VIRTUAL PROGRAMS FOR FUTURE
PHYSICS TEACHERS.....237

T.M. Sadykov, G.T. Kokibasova, Z.O. Unerbaeva

THE FEATURES OF THE APPLICATION OF THE CASE STUDY
METHOD IN CHEMISTRY AND BIOLOGY LESSONS.....253

L.E. Sapartayeva

PEDAGOGICAL POSSIBILITIES OF USING THE WORKS
OF KAZAKH POETS AND ZHYRAU.....269

K. Temirkhanova, B. Baimukhanbetov, G. Myshbayeva

DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC AND COMMUNICATION SKILLS
OF TEACHERS OF FUTURE PRESCHOOL ORGANIZATIONS.....281

U. Tuyakova, A. Orynbekova, L. Alekeshova

FORMATION OF EMOTIONAL AND SOCIAL INTELLIGENCE OF FUTURE
TEACHERS IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF UNIVERSITIES.....300

G.Sh. Shaikhislamova, K.A. Avsydykova, O. Zengin

THE READINESS OF FUTURE SOCIAL WORKERS TO FORMATION
PROFESSIONAL COMPETENCIES AT THE UNIVERSITY.....315

G. Shubayeva, T. Bersugirova, R. Baimukhamet

FEATURES OF HEALTHCARE COMPETENCIES OF CHILDREN
WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS.....335

ECONOMICS

A.M. Abdullaev, M.B. Kadyrova, A.A. Kuralbaev THE IMPACT OF MODERNIZATION OF LOCAL GOVERNMENT ON THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS.....	349
S. Aldeshova, A. Kazhmukhametova, K. Utepkaliyeva ORGANIZATION OF AUDIT OF RAILWAY FREIGHT BUSINESS PROCESSES IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION.....	371
A. Akhmetov, L. Omarbakiyev, E. Aynabekov EFFECTIVE RISK MANAGEMENT MODEL FOR SMALL BUSINESS LENDING IN KAZAKHSTAN: INTERNATIONAL PRACTICES.....	391
N.S. Dosmaganbetov, A.A. Alshanskaya, E.K. Zhakupov VISION OF THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL CLUSTERS IN THE REGIONS OF KAZAKHSTAN: DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE.....	408
Zh. Yerzhanova, A. Dossanova, A. Tapalova PROVIDING THE AGRICULTURAL MARKET WITH YOUNG SPECIALISTS: PROBLEMS AND SOLUTIONS.....	426
R.A. Yesbergen, N.M. Sherimova, A. Azimkhan THE PROBLEM OF POVERTY IN KAZAKHSTAN AND MEASURES TO REDUCE IT.....	439
A. Yesmurzayeva, A. Kozhakhmetova, A. Anarkhan RENEWABLE ENERGY SOURCES IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: CASE STUDY ANALYSIS AND DEVELOPMENT PROSPECTS.....	453
Y.B. Zhangazinov, N.E. Yermek, L.I. Kusainova IMPROVEMENT OF THE HEALTHCARE HUMAN RESOURCE MANAGEMENT SYSTEM IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: PROBLEMS, PROSPECTS, AND SOLUTIONS.....	472
G.M. Zhiyenbayeva, A.M. Berzhanova, F.K. Mukhambetkalieva DIGITAL TRANSFORMATION OF ENTERPRISES AND ITS IMPACT ON THE DEMAND FOR NEW PROFESSIONS IN THE WEST KAZAKHSTAN REGION.....	489
J. Juman, A.V. Khamzayeva, Zhai Xuan COOPERATION BETWEEN CHINA, RUSSIA AND CENTRAL ASIAN COUNTRIES IN THE NATURAL GAS SECTOR.....	509

B.M. Zhurynov, A.F. Tsekhovoy

ANALYSIS OF MODELS AND METHODS OF PROJECT
MANAGEMENT IN LARGE ORGANIZATIONS
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....525

M.A. Kanabekova, L.A. Medukhanova., S.N. Abieva

WAYS TO INCREASE THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS
OF KAZAKHSTAN'S ECONOMY.....537

M. Konyrbekov, A.B. Bekmukhametova, K.S. Daurenbekova

ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE FINANCIAL
TECHNOLOGIES IN THE CONTEXT OF FINANCIAL MARKET
DIGITALIZATION.....553

G.Y. Maulenkulova, A.M. Appazova, A.A. Mutaliyeva

IMPROVING TAXATION OF PRIVATE INVESTORS IN THE STOCK
MARKET OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....568

A.O. Syzdykova

COMPARISON OF METHODS USED TO DETERMINE THE
BRAND VALUE OF AN ENTERPRISE.....589

Hongge Jia, G.J. Tayauova, N. Ketenci

OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT
OF ENTREPRENEURIAL STRUCTURES IN THE AGRO-INDUSTRIAL
SECTOR OF KAZAKHSTAN.....602

МАЗМҰНЫ

ПЕДАГОГИКА

А.И. Абдрасилов, Е. Қуандық

КӨРКЕМ МҮСІНДІК БІЛІМ БЕРУДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ КЕҢІСТІКТІК
ОЙЛАУЫН ДАМУДАҒЫ ФОТОГРАММЕТРИЯ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ.....17

Э.Т. Абдрашова, З.С. Кобеева, Ж.С. Кемельбекова

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: БОЛАШАҚ ИНФОРМАТИКА
МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНЕ
ӘСЕРІ.....33

А.М. Абдыхалыкова, Б.Х. Құсанова, А. Дәуренқызы

АҒЫЛШЫН ТІЛІН СЫНИ ОҚУ АРҚЫЛЫ ОҚЫТУДАҒЫ МЕДИА
САУАТТЫЛЫҚ.....48

А.Е. Әбілқасымова, Н. Жұмабай, А.Н. Умиралханов, Л.Д. Жумалиева

ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР «МЕКТЕП – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫ» КЕШЕНІНДЕ ТИІМДІ БІЛІМ БЕРУДІҢ НЕГІЗІ
РЕТІНДЕ.....63

К.Н. Аринова

DIGCOMPEDU КОНТЕКСТІНДЕ БОЛАШАҚ АРНАЙЫ ПЕДАГОГТАРДЫҢ
ЦИФРЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....86

А.А. Исаева, С.В. Ананьева, Л.Н. Демченко

К. ПАУСТОВСКИЙДІҢ «ҚАРАБҰҒАЗ» ПОВЕСІНІҢ МӘТІНІМЕН
ЖҰМЫС ІСТЕУ КЕЗІНДЕГІ ЗЕРТТЕУ ҚҰЗЫРЕТІ.....104

Ғ.З. Искакова, Э.Т. Телеуова

ҚАЗАҚ ҚОҒАМЫ МӘШҰР ЖҮСІП КӨПЕЕВ ШЫҒАРМАЛАРЫ
ПРИЗМАСЫ АРҚЫЛЫ.....118

А.Е. Карымсакова, Г.М. Абильдинова, Ж.С. Кажиякпарова

«ЕПТІ САУСАҚТАР» ЭЛЕКТРОНДЫ ҚОСЫМШАСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ
МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ГРАФОМОТОРЛЫҚ
ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУДАҒЫ ӘСЕРІ.....133

Ш.У. Лайсханов, Ж. Нұрмағамбетұлы, В. Gönençgil

МЕКТЕП ГЕОГРАФИЯСЫНДА ҒАРЫШТЫҚ ТҮСІРІЛІМДЕРДІ
ПАЙДАЛАНУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН МҮМКІНДІКТЕРІ.....146

С. Мырзалиева, С. Мизанбеков, Е. Ломова.

ПӘНДІК-ТІЛДІК ИНТЕГРАЦИЯ СТУДЕНТТЕРДІҢ КӨПТІЛДІЛІК
ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ.....162

Н.Б. Нәби, Р.С. Рахметова

ОҚУШЫЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІН ДАМУДА
Артикуляцияның алатын рөлі.....179

А. Нұрадинова

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ КӨПТІЛДІ
ОРТАДА ЖАҒАНДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТЕРДІ ДАМУ.....202

Г.М. Ожарова, Ш.А. Ақбаева

ФИНЛЯНДИЯ МЕН ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КӨРКЕМ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
БІЛІМ ЖҮЙЕСІНІҢ ДИЗАЙН САЛАСЫНДАҒЫ АРНАЙЫ ПӘНДЕРДІ
ИНТЕГРАЦИЯЛАУДЫҢ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУЫ.....221

Б.Д. Оразов, Ж.К. Сыдыкова, Е.Б. Тасболат

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА МОЛЕКУЛАЛЫҚ
ФИЗИКАДАН ВИРТУАЛДЫ ЗЕРТХАНАЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫ
ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ӨТКІЗУ ӘДІСТЕМЕСІ.....237

Т.М. Садыков, Г.Т. Кокибасова, З.О. Унербаева

ХИМИЯ ЖӘНЕ БИОЛОГИЯ САБАҚТАРЫНДА CASE-STUDY ӘДІСІН
ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....253

Л. Сапартаева

ҚАЗАҚ АҚЫН-ЖЫРАУЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАЛАРЫН
ПАЙДАЛАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ.....269

К.Ш. Темирханова, Б. Баймуханбетов, Г.М. Мышбаева

БОЛАШАҚ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ ҒЫЛЫМИ
КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ.....281

У.Ж. Туякова, А.С. Орынбекова, Л.Б. Алекешова

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ БОЛАШАҚ
ПЕДАГОГТЕРДІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК
ИНТЕЛЛЕКТІСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....300

Г.Ш. Шайхисламова, К.А. Авсыдыкова, О. Зенгин

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА БОЛАШАҚ ӘЛЕУМЕТТІК
ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУҒА
ДАЙЫНДЫҒЫ.....315

Ғ. Шубаева, Т. Берсүгірова, Р. Баймухамет

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ДЕНСАУЛЫҚ
САҚТАУ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....335

ЭКОНОМИКА

- А.М. Абдуллаев, М.Б. Қадырова, А.А. Құралбаев**
ЖЕРГІЛІКТІ БАСҚАРУДЫ ЖАҢҒЫРТУДЫҢ ӨНІРЛЕРДІҢ
ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНА ӘСЕРІ.....549
- С. Альдешова, А. Кажмухаметова, К. Утепкалиева**
ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДА ТЕМІРЖОЛ ЖҮК
ТАСЫМАЛЫ БИЗНЕС-ПРОЦЕСТЕРІНІҢ АУДИТІН ҰЙЫМДАСТЫРУ...371
- А. Ахметов, Л. Омарбакиев, Е. Айнабеков**
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ШАҒЫН БИЗНЕСКЕ НЕСИЕ БЕРУ ҮШІН
ТӘУЕКЕЛДЕРДІ БАСҚАРУДЫҢ ТИІМДІ МОДЕЛІ: ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
ТӘЖІРИБЕ.....391
- Н.С. Досмаганбетов, А.А. Альшанская, Е.К. Жакупов**
ҚАЗАҚСТАН ӨНІРЛЕРІНДЕ АУМАҚТЫҚ КЛАСТЕРЛЕРДІ ДАМУ
ПАЙЫМЫ: ОТАНДЫҚ ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ.....408
- Ж. Ержанова, А. Досанова, А. Тапалова**
АГРАРЛЫҚ НАРЫҚТЫ ЖАС МАМАНДАРМЕН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ШЕШІМДЕРІ.....426
- Р.Ә. Есберген, Н.М. Шеримова, А. Азимхан**
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КЕДЕЙЛІК МӘСЕЛЕСІ ЖӘНЕ ОНЫ ТӨМЕНДЕТУ
ШАРАЛАРЫ.....439
- А. Есмұрзаева, А. Қожахметова, А. Анархан**
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖАҢАРТЫЛАТЫН ЭНЕРГИЯ
КӨЗДЕРІ: КЕЙС-ТАЛДАУ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ.....453
- Е.Б. Жангазинов, Н.Е. Ермек, Л.И. Кусаинова**
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ
ЖҮЙЕСІНІҢ КАДРЛЫҚ РЕСУРСТАРЫН БАСҚАРУДЫ ЖЕТІЛДІРУ:
МӘСЕЛЕЛЕР, ПЕРСПЕКТИВАЛАР ЖӘНЕ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ.....472
- Г.М. Жиенбаева, А.М. Бержанова, Ф.К. Мухамбеткалиева**
БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ӨНІРІНДЕГІ КӘСІПОРЫНДАРДЫҢ ЦИФРЛЫҚ
ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ ЖӘНЕ ЖАҢА МАМАНДЫҚТАРҒА ДЕГЕН
СҰРАНЫСҚА ӘСЕРІ.....489
- Ж. Жұман, Ә.У. Хамзаева, Чжай Сюань**
ҚЫТАЙ, РЕСЕЙ ЖӘНЕ ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ЕЛДЕРІ АРАСЫНДАҒЫ
ТАБИҒИ ГАЗ СЕКТОРЫНДАҒЫ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ.....509

Б.М. Жұрынов, А.Ф. Цеховой

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ІРІ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ
ЖОБАЛАРДЫ БАСҚАРУДЫҢ ҮЛГІЛЕРІ МЕН ӘДІСТЕРІН
ТАЛДАУ.....525

М.А. Қанабекова, Л.А. Медуханова, С.Н. Абиева

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ
ТАРТЫМДЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ.....525

М.Ж. Қонырбеков, А.Б. Бекмухаметова, Қ.С. Дауренбекова

ҚАРЖЫ НАРЫҒЫНЫҢ ЦИФРАНДЫРЫЛУЫ ЖАҒДАЙЫНДА
ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚАРЖЫЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ
ДАМУЫН ТАЛДАУ.....541

Г.Е. Мауленкулова, А.М. Аппазова, А.А. Муталиева

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚОР НАРЫҒЫНДА ЖЕКЕ
ИНВЕСТИТОРЛАРҒА САЛЫҚ САЛУДЫ ЖЕТІЛДІРУ.....556

А.О. Сыздықова

КӘСІПОРЫННЫҢ БРЕНД ҚҰНЫН БАҒАЛАУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН
ӘДІСТЕРДІ САЛЫСТЫРУ.....577

Цзя Хунгэ, Г.Ж. Таяуова, Н. Кетенджи

ҚАЗАҚСТАННЫҢ АГРОӨНЕРКӘСІПТІК САЛАСЫНДАҒЫ
КӘСІПКЕРЛІК ҚҰРЫЛЫМДАРДЫ ДАМУЫ МҮМКІНДІКТЕРІ.....590

СОДЕРЖАНИЕ

ПЕДАГОГИКА

А.И. Абдрасилов, Е. КуандыкТЕХНОЛОГИИ ФОТОГРАММЕТРИИ В РАЗВИТИИ
ПРОСТРАНСТВЕННОГО МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ
ОБУЧЕНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ СКУЛЬПТУРЕ.....17**Э.Т. Абдрашова, З.С. Кобеева, Ж.С. Кемельбекова**ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ: ВЛИЯНИЕ НА ПРОФЕССИОНАЛЬНО-
МЕТОДИЧЕСКУЮ КОМПЕТЕНТНОСТЬ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ
ИНФОРМАТИКИ.....33**А.М. Абдыхалыкова, Б.Х. Кусанова, А. Дауренкызы**МЕДИАГРАМОТНОСТЬ ЧЕРЕЗ КРИТИЧЕСКОЕ ЧТЕНИЕ В
ПРЕПОДАВАНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА.....48**А.Е. Абылкасымова, Н. Жумабай, А.Н. Умиралханов, Л.Д. Жумалиева**ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК ОСНОВА ЭФФЕКТИВНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ В КОМПЛЕКСЕ «ШКОЛА – ПЕДАГОГИЧЕС.....63**К.Н. Аринова**ФОРМИРОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ
СПЕЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ В КОНТЕКСТЕ DIGCOMPEDU.....86**А.А. Исаева, С.В. Ананьева, Л.Н. Демченко**ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ ПРИ РАБОТЕ С ТЕКСТОМ
ПОВЕСТИ К. ПАУСТОВСКОГО «КАРАБУГАЗ».....104**Г.З. Исакова, Э.Т. Телеуова**КАЗАХСКОЕ ОБЩЕСТВО СКВОЗЬ ПРИЗМУ ПРОИЗВЕДЕНИЙ
МАШХУР ЖУСУПА КОПЕЕВА.....118**А.Е. Карымсакова, Г.М. Абильдинова, Ж.С. Кажиякпарова**ВЛИЯНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭЛЕКТРОННОГО ПРИЛОЖЕНИЯ «ЛОВКИЕ
ПАЛЬЧИКИ» НА РАЗВИТИЕ ГРАФОМОТОРНЫХ НАВЫКОВ
У ДОШКОЛЬНИКОВ.....133**Ш.У. Лайсханов, Ж. Нурмагамбетулы, В. Gönençgil**СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
КОСМИЧЕСКИХ СНИМКОВ В ШКОЛЬНОЙ ГЕОГРАФИИ.....146**С. Мырзалиева, С. Мизанбеков, Е. Ломова**ПРЕДМЕТНО-ЯЗЫКОВАЯ ИНТЕГРАЦИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ
ФОРМИРОВАНИЯ ПЛЮРИЛИНГВАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ
ОБУЧАЮЩИХСЯ.....162

Н.Б. Наби, Р.С. Рахметова

РОЛЬ АРТИКУЛЯЦИИ В РАЗВИТИИ РЕЧЕВОЙ КУЛЬТУРЫ

УЧАЩИХСЯ.....179

А. Нурадинова

РАЗВИТИЕ ГЛОБАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В ПОЛИЯЗЫЧНОЙ

СРЕДЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ КАЗАХСТАНА.....202

Г.М. Ожарова, Ш.А. Акбаева

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ИНТЕГРАЦИИ СПЕЦИАЛЬНЫХ

ДИСЦИПЛИН СФЕРЫ ДИЗАЙНА В ХУДОЖЕСТВЕННО-

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ ФИНЛЯНДИИ

И КАЗАХСТАНА.....221

Б.Д. Оразов, Ж.К. Сыдыкова, Е.Б. Тасболат

МЕТОДИКА ОРГАНИЗАЦИИ И ПРОВЕДЕНИЯ ВИРТУАЛЬНЫХ

ЛАБОРАТОРНЫХ РАБОТ ПО МОЛЕКУЛЯРНОЙ ФИЗИКЕ

В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗАХ.....237

Т.М. Садыков, Г.Т. Кокибасова, З.О. Унербаева

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ МЕТОДА CASE-STUDY НА УРОКАХ

ХИМИИ И БИОЛОГИИ.....263

Л. Сапартаева

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ

ПРОИЗВЕДЕНИЙ КАЗАХСКИХ ПОЭТОВ И ЖЫРАУ.....269

К.Ш. Темирханова, Б. Баймуханбетов, Г.М. Мышбаева

РАЗВИТИЕ НАУЧНЫХ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ БУДУЩИХ

ПЕДАГОГОВ ДОШКОЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ.....281

У.Ж. Туякова, А.С. Орынбекова, Л.Б. Алекешова

ФОРМИРОВАНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО И СОЦИАЛЬНОГО

ИНТЕЛЛЕКТА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ

ПРОЦЕССЕ ВУЗОВ.....300

Г.Ш. Шайхисламова, К.А. Авсыдыкова, О. Зенгин

ГОТОВНОСТЬ К ФОРМИРОВАНИЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ

КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ В ВУЗЕ.....315

Г. Шубаева, Т. Берсугирова, Р. Баймухамет

ОСОБЕННОСТИ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩИХ КОМПЕТЕНЦИЙ ДЕТЕЙ

С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ.....335

ЭКОНОМИКА

- А.М. Абдуллаев, М.Б. Кадырова, А.А. Куралбаев**
ВЛИЯНИЕ МОДЕРНИЗАЦИИ МЕСТНОГО УПРАВЛЕНИЯ НА
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНОВ.....349
- С. Альдешова, А. Кажмухаметова, К. Утепкалиева**
ОРГАНИЗАЦИЯ АУДИТА БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНЫХ
ГРУЗОВЫХ ПЕРЕВОЗОК В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ
ТРАНСФОРМАЦИИ.....371
- А. Ахметов, Л. Омарбакиев, Е. Айнабеков**
ЭФФЕКТИВНАЯ МОДЕЛЬ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ ПРИ
КРЕДИТОВАНИИ МАЛОГО БИЗНЕСА В КАЗАХСТАНЕ:
МЕЖДУНАРОДНАЯ ПРАКТИКА.....391
- Н.С. Досмаганбетов, А.А. Альшанская, Е.К. Жакупов**
ВИДЕНИЕ РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ КЛАСТЕРОВ В РЕГИОНАХ
КАЗАХСТАНА: ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ.....408
- Ж. Ержанова, А. Досанова, А. Тапалова**
ОБЕСПЕЧЕНИЕ АГРАРНОГО РЫНКА МОЛОДЫМИ СПЕЦИАЛИСТАМИ:
ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ.....426
- Р. Есберген, Н.М. Шеримова, А. Азимхан**
ПРОБЛЕМА БЕДНОСТИ В КАЗАХСТАНЕ И МЕРЫ ПО ЕЕ
СНИЖЕНИЮ.....439
- А. Есмурзаева, А. Кожаметова, А. Анархан**
ВОЗОБНОВЛЯЕМЫЕ ИСТОЧНИКИ ЭНЕРГИИ В РК: АНАЛИЗ КЕЙСОВ
И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ.....453
- Е.Б. Жангазинов, Н.Е. Ермек, Л.И. Кусаинова**
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ КАДРОВЫМИ
РЕСУРСАМИ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН:
ПРОБЛЕМЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ.....472
- Г.М. Жиенбаева, А.М. Бержанова, Ф.К. Мухамбеткалиева**
ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ И ЕЁ ВЛИЯНИЕ
НА СПРОС НА НОВЫЕ ПРОФЕССИИ В ЗАПАДНО-КАЗАХСТАНСКОМ
РЕГИОНЕ.....489
- Ж. Жуман, А.В. Хамзаева, Чжай Сюань**
СОТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ КИТАЕМ, РОССИЕЙ И СТРАНАМИ
ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В СЕКТОРЕ ПРИРОДНОГО ГАЗА.....509

Б.М. Журынов, А.Ф. Цеховой

АНАЛИЗ МОДЕЛЕЙ И МЕТОДОВ ПРОЕКТНОГО УПРАВЛЕНИЯ
В КРУПНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....252

М.А. Канабекова, Л.А. Медуханова, С.Н. Абиева

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ
ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНАМ.....537

М. Конырбеков, А.Б. Бекмухаметова, К.С. Дауренбекова

АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ФИНАНСОВЫХ
ТЕХНОЛОГИЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ФИНАНСОВОГО
РЫНКА.....553

Г.Е. Мауленкулова, А.М. Аппазова, А.А. Муталиева

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ЧАСТНЫХ
ИНВЕСТОРОВ НА ФОНДОВОМ РЫНКЕ РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН.....568

А.О. Сыздыкова

СРАВНЕНИЕ МЕТОДОВ, ИСПОЛЪЗУЕМЫХ ПРИ ОЦЕНКЕ СТОИМОСТИ
БРЕНДА ПРЕДПРИЯТИЯ.....589

Цзя Хунгэ, Г.Ж. Таяуова, Н. Кетенджи

ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ СТРУКТУР В
АГРОПРОМЫШЛЕННОЙ ОТРАСЛИ КАЗАХСТАНА.....602

BULLETIN OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
ISSN 1991-3494
Volume 3. Number 415 (2025), 602–625

<https://doi.org/10.32014/2025.2518-1467.984>

ӨОЖ 334.024
MAFTP 06.39.31

© **Hongge Jia**¹, **G.J. Tayauova**^{1*}, **N. Ketenci**², 2025.

¹Turan University, Almaty, Kazakhstan;

²Yeditepe University, Istanbul, Turkey.

E-mail: dr.gulzhanat@gmail.com

OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURIAL STRUCTURES IN THE AGRO-INDUSTRIAL SECTOR OF KAZAKHSTAN

Hongge Jia — PhD Student, Turan University, Almaty, Kazakhstan,

E-mail: czahunge@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0009-9847-5162>;

G.J. Tayauova — Associate professor, Turan University, Almaty, Kazakhstan,

E-mail: dr.gulzhanat@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8061-3955>;

N. Ketenci — Professor, Yeditepe University, Istanbul, Turkey,

E-mail: nketenci@yeditepe.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7299-2833>.

Abstract. Today, it is becoming relevant to conduct theoretical and methodological research on the effective development of entrepreneurship in the agro-industrial complex, the analysis of its prospects, as well as the conditions of natural and economic development. Equally important are the issues of formation of optimal organizational and legal structures, creation and rational use of modern material and technical base and provision of qualified personnel. Over the past three decades, Kazakhstani research in agriculture has mostly addressed the role of diversified elements in the national economy only at a theoretical level. In the context of developing beef cattle breeding, a key principle should be the localization of meat production in areas with optimal natural and climatic conditions, including ample pasture and forage resources. This study aims to identify key factors influencing entrepreneurship in the agro-industrial complex, analyze both its development and constraints, and justify institutional and integrative models for consolidating small and medium-sized enterprises. A systematic approach was adopted as the main methodological framework, building upon concepts developed in the early twentieth century. Unlike purely analytical methods, this approach enables comprehensive analysis by integrating various components into a unified structure, shaped by the researcher's perspective on the object. This highlights the need for systematic classification of elements relevant to the agricultural sector. The study proposes categorizing system properties into structural, qualitative, and

dynamic characteristics, alongside methodological approaches and typical research techniques. These categories provide a foundation for further analysis and practical application in policy and enterprise development.

Keywords: meat industry, meat processing industry, livestock development, economic efficiency, resources

© Цзя Хунгэ¹, Г.Ж. Таяуова^{1*}, Н. Кетенджи², 2025.

¹Тұран университеті, Алматы, Қазақстан;

²Йедитепе университеті, Стамбул, Қазақстан.

E-mail: dr.gulzhanat@gmail.com

ҚАЗАҚСТАННЫҢ АГРОӨНЕРКӘСІПТІК САЛАСЫНДАҒЫ КӘСІПкерлік ҚҰРЫЛЫМДАРДЫ ДАМУҒА МҮМКІНДІКТЕРІ

Цзя Хунгэ — PhD докторант, Тұран университеті, Алматы, Қазақстан,

E-mail: czahunge@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0009-9847-5162>;

Г. Ж. Таяуова — қауымдастырылған профессор, Тұран университеті, Алматы, Қазақстан,

E-mail: dr.gulzhanat@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8061-3955>;

Н. Кетенджи — профессор, Йедитепе университеті, Стамбул, Түркия,

E-mail: nketenci@yeditepe.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7299-2833>.

Аннотация. Соңғы үш онжылдықта қазақстандық ғалымдардың ауыл шаруашылығына қатысты жүргізген зерттеулерінде көп жағдайда ел экономикасындағы көп салалы өзара іс-қимыл жасайтын элементтердің орны мен рөлін және олардың алдында біртұтас кешен ретінде тұрған міндеттерді зерделеу мақсаты теориялық тұрғыдан ғана қойылды. Сонымен қатар, мал шаруашылығынан алынатын ауыл шаруашылығы шикізатын кешенді терең өңдеу және осы процесті мемлекеттік реттеу мәселелерін зерделеуге көп салалы жүйелі тәсіл ұсынылмады. Етті мал шаруашылығының тиімді дамуымен ірі қара малдың етін өндіруді, жайылымдарды күтіп-бағу және ірі қара малды бордақылау үшін ең жақсы табиғи-климаттық жағдайлары бар аудандарға, сондай-ақ жемшөп алқаптарының жеткілікті аудандарына жақындату принципі негізге алынуы керек. Осы мақаладағы зерттеудің мақсаты өндірілген өнімді ауыл шаруашылығы тауарын өндіруші үшін тиімді шарттарда өткізуді қамтамасыз ету. Зерттеудің міндеттеріне АӨК-де кәсіпкерлікті дамытудың базалық факторларын анықтау; кәсіпкерлікті дамыту және тежеу ерекшеліктерін ашу, сондай-ақ шағын және орта кәсіпорындарды шоғырландырудың институционалдық-интеграциялық нысанын негіздеу кірді. Зерттеудің нәтижесі — бұл салаларды қарастыруға жүйелі көзқарас, XX ғасырдың басында өзінің негіздемесі мен дамуын алған және қазіргі кезде сол аналитикалық әдіспен салыстырғанда ғылыми таным әдіснамасының ең көп таралған бағыты болып табылатын негізгі әдіснамалық тәсіл. Бұл сектор экономиканы әртараптандыруға, жұмыс орындарын құруға және инновацияларды енгізуге ықпал етеді, екінші жағынан, қаржыландыруға шектеулі қол жетімділікке, әкімшілік кедергілерге және ресурстардың аймақтар

арасында біркелкі бөлінбеуіне тап болады. Ол зерттеушілердің зерттеу объектісі туралы көзқарасына қарай түсіндірілетін элементтер жиынтығын қамтиды. Бұл қарастырылып отырған объектіге қатысты оларды жүйелеу қажеттілігін анықтайды. Қорытындылай келе, біз жүйелердің белгілі қасиеттерін бірнеше санатқа бөлуді ұсынамыз: жүйенің құрылымдық, сапалық және динамикалық сипаттамалары және жүйелерді зерттеудің әдіснамалық тәсілдері.

Түйін сөздер: ет саласы, ет өңдеу өндірісі, мал шаруашылығын дамыту, экономикалық тиімділік, ресурстар

© Цзя Хунгэ¹, Г.Ж. Таяуова^{1*}, Н. Кетенджи², 2025.

¹Университет Туран, Алматы, Казахстан;

²Университет Йедитепе, Стамбул, Турция.

E-mail: dr.gulzhanat@gmail.com

ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ СТРУКТУР В АГРОПРОМЫШЛЕННОЙ ОТРАСЛИ КАЗАХСТАНА

Цзя Хунгэ — PhD докторант, Университет Туран, Алматы, Казахстан,

E-mail: czahunge@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0009-9847-5162>;

Г. Ж. Таяуова — ассоциированный профессор, университет Туран, Алматы, Казахстан,

E-mail: dr.gulzhanat@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8061-3955>;

Н. Кетенджи — профессор, Университет Йедитепе, Стамбул, Турция,

E-mail: nketenci@yeditepe.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7299-2833>.

Аннотация. На последние три десятилетия, актуальным становится проведение теоретико-методологических исследований, касающихся эффективного развития предпринимательства в агропромышленном комплексе, анализа его перспектив, а также условий природного и экономического становления. Не менее значимыми являются вопросы формирования оптимальных организационно-правовых структур, создания и рационального использования современной материально-технической базы и обеспечения квалифицированными кадрами. При эффективном развитии мясного скотоводства основополагающим должен стать принцип максимального приближения производства мяса крупного рогатого скота к районам, где имеются наилучшие природно-климатические условия для содержания пастбищ и откорма мясного скота, а также достаточные площади кормовых угодий. Целью исследования в данной статье является обеспечение реализации произведенной продукции на выгодных для сельхозтоваропроизводителя условиях. Задачи исследования включали определение базовых факторов развития предпринимательства в АПК; раскрытие особенностей развития и торможения предпринимательства, а также обоснование институционально-интеграционной формы консолидации малых и средних предприятий. Результатом данной работы является исследование вопросов развития предпринимательства в агропромышленном комплексе. Авторами установлено, что одним из ключевых факторов успешного становления и

роста предпринимательства в данной сфере является агропромышленная интеграция. Этот сектор способствует диверсификации экономики, созданию рабочих мест и внедрению инноваций, с другой стороны, он сталкивается с ограниченным доступом к финансированию, административными барьерами и неравномерным распределением ресурсов между регионами. Решение этих вопросов требует комплексного подхода, включающего поддержку предпринимателей, улучшение инфраструктуры и развитие региональных программ стимулирования бизнеса. Также выделена важность создания институционально-интеграционных форм консолидации малых и средних предприятий в государственных образованиях. Практическая значимость: Мы предлагаем разделить известные свойства систем на несколько категорий – структурные, качественные и динамические характеристики системы, методологические подходы к изучению систем и наиболее характерные приемы, и методы исследования.

Ключевые слова: мясная отрасль, мясоперерабатывающее производство, развитие животноводства, экономическая эффективность, ресурсы

Кіріспе. Соңғы онжылдықтарда Қазақстанның аграрлық секторында орын алған өзгерістер ауыл аумақтарының экономикалық және әлеуметтік дамуында маңызын арттыратын шағын шаруашылық нысандарының белсенді дамуына ықпал етті. Шаруа (фермер) қожалықтары мен жеке қосалқы шаруашылықтар елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуде, ауылдық жерлерде жұмыс орындарын құруда және халықтың өмір сүру деңгейін арттыруда шешуші рөл атқарады. Шағын кәсіпкерліктің негізгі артықшылықтары оның жоғары бейімделгіштігі және жедел шешім қабылдау қабілеті болып табылады, бұл нарықтық жағдайлардың өзгеруіне тез жауап беруге мүмкіндік береді. Шағын шаруашылықтар өндіріс пен басқаруда инновацияларды оңай енгізеді, сонымен қатар сыртқы факторлар мен жергілікті ерекшеліктерге тиімді бейімделеді. Сонымен қатар, олар әкімшіліктің төмен шығындарымен, капиталдың жеделдетілген айналымымен және ресурстарды басқарудағы үнемділігімен ерекшеленеді. Бұл қасиеттер шағын бизнесті бәсекеге қабілетті етеді, әсіресе икемділік пен жылдам даму қабілеті маңызды рөл атқаратын аграрлық салада. Шағын кәсіпкерліктің маңызды факторларының бірі оның еңбек нарығында жиі талап етілмейтін қосымша Еңбек ресурстарын тартуға қосқан үлесі болып табылады. Мұндай санаттарға зейнеткерлер, кәмелетке толмағандар, мүмкіндігі шектеулі адамдар, көп балалы аналар және жұмысқа орналасуда қиындықтары бар басқа азаматтар жатады. Қазіргі экономика жағдайында ірі жұмыс берушілер қызметкерлерге қатаң талаптар қояды, бұл олардың тұрақты жұмыс істеуін қиындатады. Олардан айырмашылығы, шағын бизнес Жұмыспен қамтудың икемді жағдайларын ұсынады, бұл халықтың осы топтарына өздерінің еңбек әлеуетін жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Айқын артықшылықтарға қарамастан, шағын кәсіпкерлік өндірістік тәуекелдің жоғары деңгейіне, қаржылық тұрақсыздыққа және ресурстардың шектеулілігіне тап болады, бұл оны ірі кәсіпорындармен салыстырғанда

осал етеді. Алайда, ауылдық жерлерде ол мемлекеттік жұмыспен қамту бағдарламаларына жүктемені төмендететін амортизатордың бір түрі бола отырып, маңызды әлеуметтік функцияны орындайды. Жеке қосалқы шаруашылық жүргізетін немесе тіркеусіз шағын бизнеспен айналысатын көптеген ауыл тұрғындары жұмыспен қамту қызметіне жүгінбейді, бұл мемлекеттің жұмыссыздықпен күресу шығындарын азайтады. Сонымен қатар, барлық жұмыссыздар, егер олардың үй шаруашылықтары болса, есепке алынбайды. Шектеулі ресурстар жағдайында Кәсіпкерлер ең алдымен өздерінің іскерлік қасиеттеріне, кәсібилігіне және бизнесті сәтті жүргізу үшін стандартты емес шешімдерді табу қабілетіне сүйенеді.

Қазіргі нарықтық жағдайларды талдау Агроөнеркәсіптік кешенде (АӨК) кәсіпорындардың біртұтас, Біртұтас экономикалық жүйесі жоқ екенін көрсетеді (Kovshov et al., 2024). Оның жұмыс істеуінің күрделілігі салааралық байланыстарға және экономиканың басқа секторларымен өзара іс-қимылдың тиімділігіне әсер ететін көптеген проблемаларды тудырады. АӨК әр түрлі салалардағы өнімдердің ірі тұтынушысы болып табылатындығын және жұмыс орындарының едәуір санын қамтамасыз ететіндігін ескере отырып, бұл проблемаларды жою басым міндет болып табылады. Тиімді шешімдердің бірі кәсіпкерлік субъектілерімен белсенді ынтымақтастық болуы мүмкін. Өзінің ұтқырлығы мен нарықтық өзгерістерге жедел бейімделу қабілетінің арқасында шағын және орта бизнес салааралық байланыстарды нығайтуға және АӨК ішіндегі өзара іс-қимылдың тиімділігін арттыруға ықпал етеді. Нәтижесінде құрылымдық саясатты жүргізу ретке келтіріліп, зерттеу, экономикалық және әлеуметтік мақсаттарға қол жеткізу әлдеқайда жеңіл болады.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу отандық және шетелдік авторлардың арнайы әдеби көздерін зерттеуге және жалпылауға негізделген. Қолданылған әдістер: монографиялық, жүйелік және салыстырмалы талдау, графикалық, факторлық талдау, сараптамалық бағалау.

Нәтижелер және талқылау

Шағын және орта кәсіпкерліктің (ШОБ) дамуындағы қарама-қайшы тенденциялар оның экономикалық және құрылымдық қайта құрулар үшін өсіп келе жатқан маңыздылығын қолданыстағы проблемалар мен диспропорциялармен үйлестіруден көрінеді. ШОБ-тың ерекшелігі оның айқын аймақтық бағытында, сондықтан бұл тенденциялар мезо деңгейінде ерекше байқалады. Бір жағынан, бұл сектор экономиканы әртараптандыруға, жұмыс орындарын құруға және инновацияларды енгізуге ықпал етеді, екінші жағынан, қаржыландыруға шектеулі қол жетімділікке, әкімшілік кедергілерге және ресурстардың аймақтар арасында біркелкі бөлінбеуіне тап болады. Бұл мәселелерді шешу кәсіпкерлерді қолдауды, инфрақұрылымды жақсартуды және бизнесті ынталандырудың өңірлік бағдарламаларын дамытуды қамтитын кешенді тәсілді талап етеді. Өтпелі экономикасы бар елдерде шағын және орта кәсіпкерлікті (ШОБ) дамыту тәжірибесін талдауға негізделген авторлық есептеулер көрсеткендей, экономикалық дамыған мемлекеттер деңгейіне жету

үшін бұл сектордың жұмыспен қамтудағы үлесі 56% құрауы тиіс. Алайда, қазіргі уақытта бұл көрсеткіш шамамен 14% құрайды, айтарлықтай аумақтық диспропорциялар байқалады (Granberg, 2015). ШОБ әлеуетін ашу үшін оны дамыту мен қолдауды басқарудың тиімді өңірлік бизнес-моделі қажет. Мұндай модель нақты тұжырымдалған мақсаттарды, негізгі объектілерді, әдістерді және аймақтық басқарудың басым бағыттарын қамтитын кешенді жүйе болуы керек. Оны іске асыру кәсіпкерліктің өсуі үшін қолайлы жағдайлар жасауға, бар кедергілерді жоюға және шағын және орта бизнестің ел экономикасына қосқан үлесін арттыруға мүмкіндік береді.

Агроөнеркәсіп саласында кәсіпкерлікті дамытуды басқарудың тиімді бизнес-моделін іске асырудың негізгі мақсаттары экономиканың инновациялық құрамдас бөлігін арттыру, халықты жұмыспен қамту және өзін-өзі жұмыспен қамту деңгейін арттыру, бюджетке түсетін түсімдерді ұлғайту, сондай-ақ тұрақты экономикалық дамуды қамтамасыз ету және азаматтардың өмір сүру сапасын арттыру болып табылады (Vlasova, 2020). Бұл модельдегі басқарудың негізгі объектілері шағын және орта кәсіпорындар болып табылады, бірақ олардың дамуы ірі компаниялармен, сондай-ақ аймақтың экономикалық ортасын құрайтын мемлекеттік және жеке құрылымдармен өзара әрекеттесуде қарастырылады. Басқару әдістеріне құрылымдық, инвестициялық және салық саясатының құралдары, сондай-ақ шағын және орта бизнесті құқықтық реттеу тетіктері кіреді. Бірлесіп, олар қолайлы ұйымдастырушылық-экономикалық жағдайлар мен кәсіпкерлік қызметті дамытуға ықпал ететін тұрақты құқықтық орта жасайды.

ШОБ басқарудың бизнес-моделін қалыптастырудың логикалық схемасы келесідей ұсынылуы мүмкін (1-сурет).

1 сурет. Агроөнеркәсіптік саладағы шок дамуын басқарудың бизнес-моделін қалыптастырудың логикалық схемасы

Ескерту – авторлар құрастырған

Құрылымдық-инвестициялық саясат кәсіпкерлік қызметтің неғұрлым перспективалы және тиімді салаларына инвестициялар тартуға, сондай-ақ «өсу нүктелерін» - даму әлеуеті жоғары бағыттарды қолдауға бағытталған. Ол экономикалық өсуді, бизнестің бәсекеге қабілеттілігін арттыруды және өңірдегі әлеуметтік ортаны жақсартуды қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін орнықты өңірлік даму мақсаттарына сәйкес келетін өзгерістерді селективті ынталандыруды көздейді. Құрылымдық реформаларды мемлекеттік реттеу шағын және орта бизнестің дамуына ықпал ететін қолайлы кәсіпкерлік ортаны қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Бұл процестің маңызды аспектілері әртүрлі көлемдегі кәсіпорындар үшін тең бәсекелестік жағдайларын қамтамасыз ету, экономикалық ортаның тұрақтылығын сақтау, сондай-ақ еңбек пен капиталдың ұтқырлығын арттыру үшін ынталандырулар жасау болып табылады. Бұл шаралар шағын бизнестің экономикаға қосқан үлесін күшейтуге, оның тұрақтылығы мен нарықтық жағдайдың өзгеруіне бейімделуін арттыруға мүмкіндік береді.

Салық саясаты ұлттық және аймақтық деңгейде кәсіпкерлікті дамытуды басқарудың тиімді бизнес-моделін құруда шешуші рөл атқарады. Теориялық зерттеулер мен әлемдік тәжірибе салық жүйесі, салық ставкаларының деңгейі мен экономикалық өсу арасындағы тікелей байланысты қолдайды. Салық жүктемесін азайту шағын және орта бизнесті ынталандырудың маңызды құралы болып табылады, өйткені ол жаңа бизнесті бастауды жеңілдетеді, олардың кеңеюіне ықпал етеді және инвестициялық белсенділікті арттырады. Ұтымды құрылған салық саясаты кәсіпкерлікті қолдап қана қоймай, ұзақ мерзімді экономикалық даму үшін тұрақты негіз қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Құқықтық реттеу аймақтық бизнес-модельдің маңызды құрамдас бөлігі бола отырып, кәсіпкерлік секторды, әсіресе оның қалыптасу кезеңінде заңды қорғауды және қолдауды қамтамасыз етеді. Шағын және орта бизнестің қызметін реттейтін заңнамалық және нормативтік актілер мемлекеттік қолдауға, консультациялық қызметтер көрсетуге және бастамашыл кәсіпкерлердің құқықтарын қорғауға кепілдік беруі тиіс. Тиімді құқықтық орта қолайлы инвестициялық ахуалды қалыптастыруға, әкімшілік кедергілерді азайтуға және мемлекеттік қолдау институттарына деген сенімді нығайтуға ықпал етеді.

Ұлттық деңгейде қабылданған шешімдермен айқындалатын тиімді бизнес-модельдерді қалыптастыру. Алайда, ШОБ дамыту үшін шектеулерді қамтамасыз ету ұлттық және аймақтық басқару деңгейлерінің бизнесті қолдау және реттеу саласында кеңейтілген өкілеттіктерге ие болуы маңызды. Бұл кәсіпкерлік бастаманы ынталандыру мен қолдаудың бейімделген қағидаттарын талап ететін ШОБ қызметінің өңірлік ерекшелігіне байланысты. ШОБ дамуын басқарудың ұсынылған бизнес-моделі осы секторды мемлекеттік қолдаудың дәстүрлі тұжырымдамаларынан бірқатар айырмашылықтарға ие. Оның теориялық және әдіснамалық негізі келесі негізгі параметрлерді ескере отырып қалыптасады:

1. Аумақтың эндогендік дамуына баса назар аударылады, бұл әр аймақтың ішкі резервтерін барынша пайдалануды және шаруашылық жүргізуші субъектілердің қызметтің әртүрлі ауқымымен тығыз өзара іс-қимылын қамтиды.

2. АӨК саласында бизнес-модельді қалыптастыруға әдіснамалық тәсілдің тән ерекшелігі кәсіпкерлік құрылымдардың өзін басқару және жұмыс істеу қағидаты бойынша ШОБ-ты дамытуды қолдау органдарында басқару жүйесін қайта құру жөніндегі ұсыныс болып табылады, өйткені мұндай тәсіл өзінің табиғаты бойынша бейімделгіш шағын және орта кәсіпкерліктің қажеттіліктерін қанағаттандыруда қажетті икемділікті қамтамасыз етуге көмектеседі.

Кәсіпкерлік секторды кеңейту жөніндегі ұсыныстарда салалардың ерекшелігін және олардың әрқайсысында ШОБ өсу әлеуетін ескеру қажет. ШОБ жоғары тиімділікті көрсететін және өзін-өзі дамытуға технологияларды қолданатын экономика жағдайында қолдау шаралары тек консалтингтік қызметтер көрсетуге және кәсіпкерлердің білім деңгейін арттыруға бағытталуы керек.

Басқа салаларда ШОБ-ты дамытуды ірі бизнес те, мемлекет те қолдауы мүмкін және қолдауы керек. Бұл ретте ірі бизнес қосалқы мердігерлік ұйымдар желісін, бірінші кезекте инфрақұрылымдық және қызмет көрсету кешенін құруға мүдделі.

1. ШОК-ты, әсіресе оның қаржылық бөлігін мемлекеттік қолдау осы өңірді дамытудың экономикалық және әлеуметтік басымдықтарымен айқындалатын салалар үшін қолайлы жағдайлар жасауға бағытталуы тиіс (Neal, 2013). Мұндай басымдықтарды анықтауды кәсіпкерлердің сауалнамасы және билік құрылымдарының басшыларының сараптамалық сауалнамасы негізінде жүргізген жөн. Авторлар жүргізген сауалнамалардың нәтижелері кәсіпкерлер мен шағын және орта бизнесті қолдау құрылымдары басшыларының шағын кәсіпкерлікті дамытудағы басымдықтар туралы пікірлері негізінен сәйкес келетінін көрсетеді.

2. Кәсіпкерлердің білім беру дайындығын кеңейтуге, консалтингтік қолдауды ұйымдастыруға, кәсіпкерлік мәдениетті тәрбиелеуге көп көңіл бөлінеді, өйткені білім мен дағдылардың жетіспеушілігі әрдайым саналы бола бермейді, бірақ қызметтегі сәтсіздіктердің маңызды себебі кәсіпкерлік ортаны одан әрі кеңейтуге кедергі келтіреді.

3. Кәсіпкерлік сектордың өзін-өзі дамыту және өндіріс ауқымының тиімділігін алу үшін қосымша капитал тарту мүмкіндігіне байланысты шағын және орта фирмалар қауымдастығын құруға және үкіметтік емес ұйымдармен және бейресми іскерлік ұйымдармен ынтымақтастыққа ерекше назар аударылады.

4. ШОБ дамуының қазіргі кезеңінде шағын және орта кәсіпорындар мен оларда жұмыс істейтін кәсіпорындар санының жалпы ішкі өнімнің ұлғаюына және өңірлік және ұлттық экономиканың оң өсу үрдістеріне қол жеткізуге теориялық және эмпирикалық негізделген әсерімен байланысты оның сапалық өсуіне емес, сандық өсуіне басымдық берілуі тиіс. Демек, кәсіпкерлікті қолдау

бағдарламалары тиімділігінің негізгі критерийі ШОБ секторының сандық параметрлері болуы тиіс.

Осылайша, кәсіпкерлікті қолдау саласындағы мемлекеттік саясат сараланған және атаулы сипатқа ие болуға және жалпыұлттық және өңірлік мүдделерді іске асыруды қамтамасыз етуге тиіс, ал интеграциялық қолдау шаруашылық құрылымдар қызметінің ауқымы бойынша әртүрлі өзара мүдделерге тәуелді болады.

Бірқатар артықшылықтарға қарамастан, шағын кәсіпкерліктің белгілі бір осалдықтары бар, соның ішінде өндірістік тәуекелдің жоғары деңгейі, ірі тауар өндірісімен салыстырғанда қаржылық тұрақсыздық және ресурстардың шектеулілігі (Mellor, 2017). Алайда, ауылдық жерлерде шағын бизнес жұмыссыздықтың әсерін жеңілдететін амортизатордың бір түрі ретінде әрекет ететін маңызды әлеуметтік функцияны орындайды. Бұл мемлекетке жұмыспен қамтуды қолдау бағдарламаларына шығындарды едәуір азайтуға мүмкіндік береді, өйткені халықтың едәуір бөлігі жеке қосалқы шаруашылықпен немесе тіркелмеген кәсіпкерлікпен айналысып, жұмыспен қамту қызметіне жүтінбейді. Сонымен қатар, ауылдық жерлерде жұмыссыздықтың ресми көрсеткіштері төмендетілуі мүмкін, өйткені жеке шаруашылықтары бар көптеген азаматтар статистикада есепке алынбайды. Бұл жағдайда шағын кәсіпкерлер негізінен өздерінің дағдыларына, кәсібилігіне және стандартты емес шешімдер қабылдау қабілетіне сүйенеді, бұл олардың қызметін жергілікті экономиканы дамытудың маңызды факторына айналдырады.

Қазақстан Республикасының ауыл шаруашылығындағы шағын кәсіпкерлікті шаруа (фермер) қожалықтары, жеке қосалқы шаруашылықтар (ЖҚШ) ұсынады, дегенмен ресми тіркелмеген, бірақ олардың едәуір бөлігі нарықтық операцияларды тұрақты жүзеге асырады, сондай-ақ ауыл шаруашылығы емес бизнеспен айналысатын шағын кәсіпкерлер. Соңғысы сауда-саттықты, жабайы өсімдіктердің, жидектер мен саңырауқұлақтардың шикізатын жинауды, халықтық колөнерді, сондай-ақ басқа да әрекеттерді қамтиды. Кәсіпкерлердің бұл тобына нақты сандық баға беру іс жүзінде мүмкін емес, бірақ ол ауылдағы әлеуметтік мәселелерді реттеуге және ауылдық аумақтарды дамытуға айтарлықтай үлес қосады, жұмыспен қамтуға және ауыл халқының кірістерін қолдауға ықпал етеді.

2025 жылға қарай Қазақстанда 230,4 мың шаруа немесе фермер қожалығы, 26,1 мың жеке кәсіпкер және ауыл шаруашылығы өнімін өндірумен, сақтаумен және қайта өңдеумен және ауыл шаруашылығы саласында қызмет көрсетумен айналысатын 20,1 мың заңды тұлға, сондай-ақ ауыл шаруашылығы өнімін өндіруді жүзеге асыратын кенттердің, ауылдардың және ауылдық округтердің 1,6 млн үй шаруашылықтары тіркелді. Ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіретін тіркелген заңды тұлғалар мен фермерлік шаруашылықтардың саны бір жылда тиісінше 4,3% және 0,7%-ға өсті. Жеке кәсіпкерлердің саны, керісінше, бірден 19,9%-ға, ал сектордағы өндірушілердің үй шаруашылықтарының саны 0,8%-ға қысқарды. Тіркелген ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілер арасында

әйел басшылардың ең көп үлесі жеке кәсіпкерлікте байқалды: 31,6%. Шаруа немесе фермер қожалықтарының басшылары арасында әйелдердің үлесі 26,1%, заңды тұлғалардың басшылары арасында-16,8% ғана құрады (2,3,4-сурет).

2 сурет. Тіркелген ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілер (мың бірлік)
Ескерту - Ауылдың даму мониторингі [Электрондық ресурс]. - URL: <https://stat.gov.kz/edition/publication/quarte>

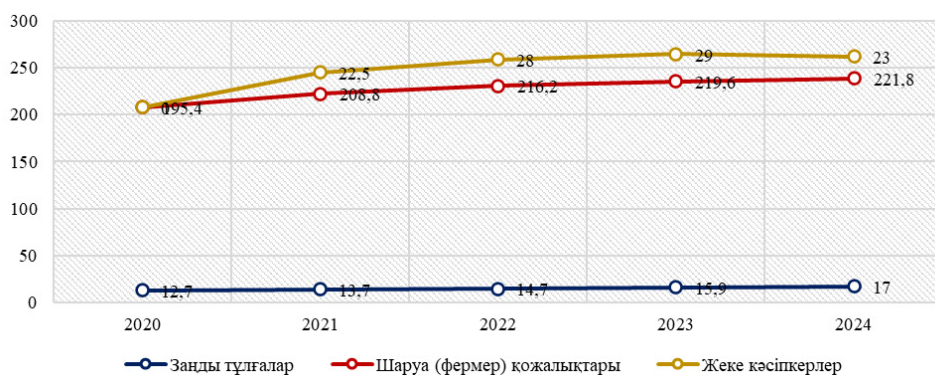
3 сурет. Басшы әйелдердің үлесі
Ескерту - <https://stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-industrial-production/publications/184025/> деректерге сәйкес автор құрастырған

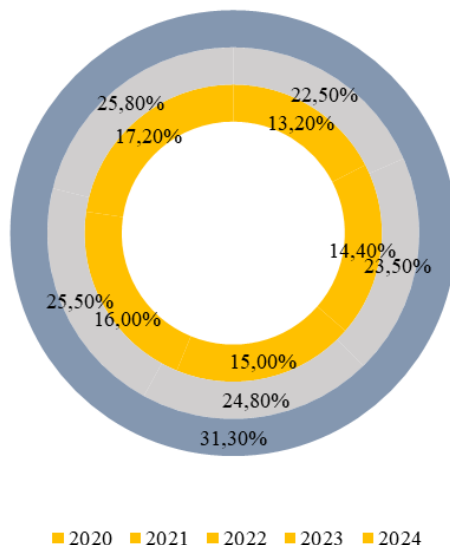
4 сурет. Кенттердің, ауылдық округтердің үй шаруашылықтары
Ауылдың даму мониторингі [Электрондық ресурс]. - URL: <https://stat.gov.kz/edition/publication/quarte>

Жұмыс істеп тұрған заңды тұлғаларға келетін болсақ (5,6 - сурет), мұнда ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілердің саны маусым айының соңына қарай 17 мыңға жетті-өткен жылмен салыстырғанда 6,7%-ға артық. Жұмыс істеп тұрған шаруа немесе фермер қожалықтарының саны тек 1%-ға, 221,8 мыңға дейін өсті, ал секторда жұмыс істейтін жеке кәсіпкерлердің саны бір жылда 20,6%-ға, 23 мыңға дейін қысқарды.

Жұмыс істеп тұрған ауыл шаруашылығы өнімін өндірушілер арасындағы басшы әйелдердің жеке кәсіпкерліктегі үлесі 31,3%, шаруа немесе фермер қожалықтары арасында - 25,8%, заңды тұлғалар арасында - 17,2% құрады.

5 сурет. Қолданыстағы ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілер (мың бірлік)
Ауылдың даму мониторингі [Электрондық ресурс]. - URL: <https://stat.gov.kz/edition/publication/quarte>

6 сурет. Басшы әйелдердің үлесі
Ауылдың даму мониторингі [Электрондық ресурс]. - URL: <https://stat.gov.kz/edition/publication/quarte>

Республиканың ауыл шаруашылығындағы шағын кәсіпкерліктің жағдайы өнім өндірудің жалпы көлеміндегі елеулі үлеспен сипатталады – шамамен 24% (1-кесте). Алайда, зерттелетін кезеңде шағын кәсіпкерліктің, әсіресе жеке қосалқы шаруашылықтардың дамуындағы рөлінің төмендеуі байқалды.

1 кесте. Шаруашылық санаттары бойынша ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру құрылымы, %

Көрсеткіштер	Жылдар			
	2010	2014	2019	2023
Барлық санаттағы шаруашылықтар	100	100	100	100
Ауыл шаруашылығы ұйымдары	61,1	61,3	63,3	76,2
Шаруашылықтың шағын нысандары, оның ішінде:	38,9	38,7	36,7	23,8
шаруа (фермер) қожалықтары	0,6	0,7	1,0	1,7
халық шаруашылықтары	38,3	38,0	35,7	22,1

Ескерту - <https://stat.gov.kz/rw/industries/business-statistics/stat-industrial-production/publications/184025/> деректерге сәйкес автор құрастырған

Мұның басты себебі-қоғамдық сектордағы өндірістің өсуі, сондай-ақ ауыл халқының азаюы, оның қартаюы. Мәселен, 2001 жылдан 2014 жылға дейін ауыл халқының саны 2976,8 мың адамнан 2155,9 мың адамға дейін – тиісінше ел тұрғындарының жалпы санында 29,8% – дан 22,7% - ға, ал шаруа қожалықтары-1246 мыңнан 1001,3 мыңға дейін немесе 19,6%-ға қысқарды.

Сонымен қатар, бір шаруашылыққа тиесілі ауыл шаруашылығы алқаптары көлемінің қысқаруы да орын алуда, олар зерттелетін кезеңде 1,2 гектардан 0,84 гектарға дейін азайды. Ірі қара мал (5,1 есе), сиыр (4,9 есе), шошқа және құс (2,3 есе) саны күрт азайды. Мұның бәрі ауылшаруашылық өнімдерін өндіруге кері әсерін тигізді. Дегенмен, ауыл шаруашылығы алқаптарының тек 9,8%-ы болған жағдайда халықтың шаруашылықтарында 79,1% картоп, 67,2% көкөніс, 27,6% жұмыртқа өндіріледі. Жалпы алғанда, жалпы өнімнің жалпы көлеміндегі шаруа қожалықтарының нақты қолданыстағы бағалардағы үлес салмағы 22,1% құрайды. Бұл деректер жеке қосалқы шаруашылықтардың ауылшаруашылық өндірісінің экономикалық жүйесінде маңызды орын алатындығын көрсетеді.

Жеке қосалқы шаруашылықты ұтымды жүргізуге әсер ететін бірқатар факторлар бізге оларды жіктеуге мүмкіндік берді және тауарлылықтың бағыты мен деңгейіне байланысты шаруашылықтардың 3 тобын – тұтыну, тұтыну-тауар және тауар топтарын бөлуге мүмкіндік берді (Mellor, et al., 2017). Бөлу критерийі үй шаруашылығының жалпы табысындағы жеке табыс табысының үлесін анықтайды. Тұтыну шаруашылықтары өз қажеттіліктері үшін өнім өндіруге бағдарланған, табыстың 20-25%-дан аспайтын шамалы бөлігі ғана сатудан түседі. Тұтыну және тауарлық шаруашылықтар негізінен өндіріске тек өзін-өзі тұтыну үшін ғана емес, сонымен бірге сатуға да бағытталған, бұл тек заттай ғана емес, ақшалай да табыс әкелуге мүмкіндік береді. Табыстың жалпы құрылымында осы шаруашылықтарда өнімді сатудан түсетін ақшалай түсімдер 30%-дан 60%-ға дейін, ал шаруашылықтардың жалпы санындағы үлесі шамамен 70% құрайды. Экономиканың тауарлық түріне келетін болсақ,

олар өндірілген өнімді сатуға бағдарланумен сипатталады, оның көлемі тұтыну нарығындағы сұраныспен анықталады, олардағы ақшалай түсімдер шамамен 70% және одан жоғары. Алайда, мұндай шаруашылықтардың үлес салмағы аз - 10%-дан аз. Әрине, тұрғын үй-коммуналдық шаруашылықты саралау болашақта да жалғасады, дегенмен тауарлық типтегі аулалар санының күрт өсуі болмайды, оған материалдық және еңбек ресурстарының тапшылығы, сондай-ақ қоғамдық сектордың тиімділігін арттыру айтарлықтай дәрежеде әсер ететін болады.

Жеке қосалқы шаруашылықтардың дамуындағы қазіргі тенденцияларды талдау оларда болып жатқан трансформациялар көбінесе қоғамдық өндіріспен қатынастар мен экономикалық қатынастар сипатының өзгеруінің нәтижесі болып табылатын шаруашылық жүргізудегі өзгерістермен байланысты екенін көрсетеді (Vorpart et al., 2019). Шаруа қожалықтарының өзіндік ресурстық базасы соңғы жылдары белгілі бір өзгерістерге ұшырағанымен, ол әлі әлсіз және өзіне-өзі қызмет етуге дайын емес, бірақ қоғамдық секторға көмектесуге бағытталған.

Шаруа (фермер) қожалықтары (Ш(Ф)Қ) өндірістік және кәсіпкерлік қызметті біріктіре отырып, ауылдық жерлерде шағын шаруашылық жүргізудің негізгі элементі болып табылады (Elzbieta, et al., 2021). Олардың сәтті дамуы көбінесе фермерлер жергілікті өзін-өзі басқару органдарымен, ресурстар мен қызметтерді жеткізушілермен, ауылшаруашылық өнімдерін сатып алушылармен, сондай-ақ аграрлық нарықтың басқа субъектілерімен өзара әрекеттесетін өндірістік-экономикалық қатынастар жүйесіне байланысты (Martín-Retortillo, et al., 2021; Savkin, 2022). Ш(Ф)Қ құру және жұмыс істеу кезіндегі маңызды аспектілердің бірі тұрақты материалдық-техникалық базаны қалыптастыру болып табылады. Бұған жер учаскелерін алу, қажетті жабдықтарды, ауылшаруашылық техникасын және басқа да өндірістік құралдарды сатып алу кіреді. Тиісті ресурстық қамтамасыз етудің фермерлік шаруашылықтардың тиімділігі айтарлықтай төмендейді, бұл мемлекеттік қолдаудың, несиелеудің және аграрлық секторға заманауи технологияларды енгізудің маңыздылығын көрсетеді.

Фермерлердің едәуір бөлігі (және фермерлік қозғалыстың басында олардың көпшілігі болды) жер бетінде басқару дағдыларына ие болмады, нарықтық экономикада қажетті біліктілік пен тәжірибеге ие болмады (Dovbij, et al., 2022; Abduraimova, et al., 2023). Тіпті шаруа қожалықтарының мамандары да фермерлікті дербес ұйымдастыруға және жүргізуге әрдайым дайын бола бермеді, өйткені олар тар бағытта болды. Тіркелген фермерлердің көпшілігі 2010 жылы өз қызметін жүзеге асырмады – шамамен 24% (2-кесте).

2 кесте. Ш(Ф)Қ болуы мен мөлшерінің көрсеткіштері

Көрсеткіштер	Жылдар			
	2010	2014	2019	2023
Тіркелген Ш(Ф)Қ саны, мың бірлік	2525	2270	2442	2953

оның ішінде қызметті жүзеге асыратын	2114	2223	1858	2363
Ауыл шаруашылығы алқаптары бекітілді, мың га	72,1	130,5	115,3	153,9
Ауыл шаруашылығы алқаптарының жалпы ауданына % - бен, %	0,9	1,5	1,3	1,8
1 шаруашылыққа арналған ауыл шаруашылығы алқаптарының ауданы, га	34,1	58,7	62,1	65,1
Ірі қара мал басы, мың бас	5,9	21,4	10,3	13,6
Ауылдың даму мониторингі [Электрондық ресурс]. - URL: https://stat.gov.kz/edition/publication/quarte				

Жалпы алғанда, Ш(Ф)Қ-ның едәуір бөлігінің өндірістік қызметінің жыл сайын тоқтатылуына қарамастан, олардың жалпы саны, сондай-ақ жер учаскелерінің, оның ішінде бір шаруашылықтың алып жатқан аумағы зерттелетін кезеңде айтарлықтай өсті. Ірі қара мал бойынша 2,3 есе өскен ауыл шаруашылығы жануарларының саны да өсті.

Республиканың шаруа (фермер) қожалықтары қызметінің бейінді саласы Өсімдік шаруашылығы өнімін өсіру болып табылады - 89,7%. Жетекші дақылдар-зерттелетін кезеңде өндірісі тиісінше 9,2 және 5,4 есе өскен көкөністер мен картоп (3-кесте). Олардың барлық санаттағы шаруашылықтардың жалпы өнім көлеміндегі үлес салмағы 2023 жылы 15,3% және 4,9% құрады.

3 кесте. Негізгі өнім түрлерін өндіру Ш(Ф)Қ

Көрсеткіштер	Жылдар			
	2010	2014	2019	2023
Дәнді және дәнді-бұршақты дақылдар, мың т	56,1	87,6	95,3	174,3
Картоп, мың т	57,3	79,9	153,8	307,3
Көкөністер, мың т	28,8	59,7	142,1	265,1
Мал мен құс (тірі салмақта), мың т	2,3	5,6	7,5	9,7
Сүт, мың т	7,9	26,4	14,1	14,0
Жұмыртқа, млн дана	2,3	3,5	1,5	2,8
Бір шаруашылыққа өнімді сатудан түскен түсім, мың USD	—	—	81,3	115,0
Таза пайда, млн USD	—	—	30,1	48,0
Ауыл шаруашылығы өнімі ағымдағы бағамен, млн теңге, оның ішінде:	19,0	43,2	123,2	215,6
өсімдік шаруашылығы өнімдері	16,9	31,6	105,4	193,4
мал шаруашылығы өнімдері	2,1	11,6	17,8	22,2
Сату рентабельділігі	—	—	17,6	19,8
Ауылдың даму мониторингі [Электрондық ресурс]. - URL: https://stat.gov.kz/edition/publication/quarte				

Өңірлік бөліністе 2024 жылдың соңына қарай АӨК-де жұмыс істейтін заңды тұлғалардың жартысынан көбі ҚР 20 өңірінің тек 5 - Түркістан (3,6 мың), Ақмола (1,9 мың), Солтүстік Қазақстан (1,4 мың), Алматы (1,2 мың)

және Қостанай (936) облыстарына тиесілі болды. Бұл ретте сектордағы заңды тұлғалар әйел-басшыларының ең көп үлесі мегаполистерде - Астанада (27%) және Алматыда (22,8%), сондай-ақ Алматы облысында (20,2%) байқалды (4-кесте).

4 кесте. Қолданыстағы ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілер, өңірлік бөліністе (бірліктер)

Аймақтар	Заңды тұлғалар		Жеке кәсіпкерлер		Ш(Ф)Қ	
	барлығы	Басшы әйелдердің үлесі	барлығы	Басшы әйелдердің үлесі	барлығы	Басшы әйелдердің үлесі
Қазақстан	16985	17,2%	23016	31,3%	221776	25,8%
Абай	560	19,8%	100	27,0%	9176	24,0%
Ақмола	1949	15,2%	842	28,4%	6100	25,0%
Ақтөбе	585	17,8%	428	33,9%	8487	27,5%
Алматы	1229	20,2%	1063	33,7%	25665	29,3%
Атырау	147	14,3%	265	32,1%	3294	25,9%
БҚО	756	18,7%	807	32,8%	7579	24,1%
Жамбыл	740	16,9%	5879	33,3%	18827	25,7%
Жетісу	573	18,5%	338	31,7%	17557	25,9%
Қарағанды	728	17,2%	123	26,0%	8369	25,9%
Қостанай	936	16,9%	355	31,0%	6231	25,9%
Қызылорда	395	11,4%	578	29,4%	11476	32,6%
Маңғыстау	158	19,6%	236	16,5%	3018	27,7%
Павлодар	659	18,5%	1773	34,2%	3995	20,6%
СҚО	1353	11,8%	434	22,8%	4322	24,8%
Түркістан	3608	16,4%	8550	29,9%	70714	23,4%
Ұлытау	64	15,6%	76	28,9%	3213	25,6%
ШҚО	640	16,1%	121	27,3%	8081	25,9%
Астана қ.	562	27,0%	57	42,1%	668	34,3%
Алматы қ.	737	22,8%	263	38,4%	1346	38,7%
Шымкент қ.	606	16,5%	728	30,6%	3658	31,2%
Ескерту - https://stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-industrial-production/publications/184025/ деректерге сәйкес автор құрастырған						

Сектордағы жұмыс істеп тұрған жеке кәсіпкерлердің жартысынан көбі тек 2 өңірге - Түркістан (8,6 мың) және Жамбыл (5,9 мың) облыстарына тиесілі болды. Басшы әйелдердің ең көп үлесі сол Астанада (42,1%) және Алматыда (38,4%), сондай-ақ Павлодар облысында (34,2%) тіркелді. Еліміздің барлық өңірлерінің 3-В жұмыс істеп тұрған шаруа немесе фермер қожалықтарының жартысынан астамы шоғырланған: Түркістан (70,7 мың), Алматы (25,7 мың) және Жамбыл (18,8 мың) облыстарында. Басшы әйелдердің ең көп үлесі Алматы (38,7%) және Астана (34,3%) болды, үшінші орынды Қызылорда облысы (32,6%) иеленді.

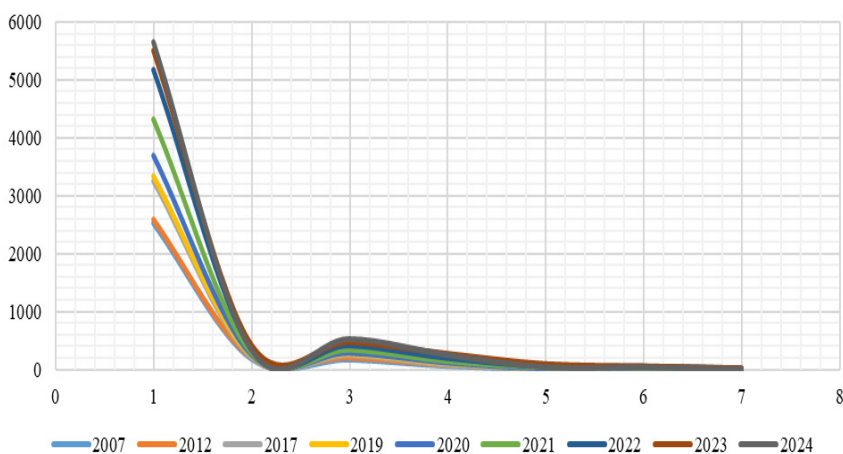
Бүгінгі таңда республикалық және өңірлік билік және басқару органдары ШОБ-ты нәтижелі дамыту мәселелеріне айтарлықтай назар аударады, алайда оларды шешу жеткілікті жылдам әрі қарама-қайшы жүзеге

асырылмайды. Көбінесе мемлекеттік билік пен ШОБ ынтымақтастығы кәсіпкерлік пен мемлекет арасындағы тәуекелдерді бөлуге негізделген тиісті инфрақұрылымның барлық нысандарын қаржыландыру, жоспарлау, әзірлеу, салу, жаңғырту, реконструкциялау және пайдалану бөлігінде жүзеге асырылады (Kurmanova et al., 2021). Аграрлық бизнес саласындағы қызмет пайда алу мақсатында экономикалық субъектілер іске асыратын кәсіпкерлік қызметтің басқа түрлерімен айтарлықтай ерекшеленеді (Makarov, 2019). 2007-2024 жылдары АӨК саласындағы ШОБ қызметінің негізгі көрсеткіштері 5-кестеде келтірілген.

5 кесте. 2007-2024 жылдары АӨК саласындағы ШОБ қызметінің негізгі көрсеткіштері

АӨК сегменттері	2007	2012	2017	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Жабдықтау саласы, мың дана									
Ауыл шаруашылығы техникасы	2284,1	1569,7	1110,3	1022,6	979,6	948,6	912,7	888,4	913,6
Өндірістік сала, млрд. теңге									
Ауыл шаруашылығы өнімдері	742,4	1380,9	2587,8	3261,7	3339,2	3687,1	5164,9	5505,7	5654,0
оның ішінде:									
өсімдік шаруашылығы	206,2	358,4	619,4	959,4	1118,4	1304,6	1767,2	2010,4	3033,2
ауыл шаруашылығы ұйымдары	189,0	294,4	485,9	738,1	840,6	974,1	1307,2	1473,8	1437,3
Ш(Ф)Қ	17,2	64,0	133,5	221,3	277,8	330,5	460,0	536,6	577,2
мал шаруашылығы	153	341,5	718	938,9	998,9	1264,2	1465,8	1544,2	2620,8
Ауыл шаруашылығы ұйымдары	146,6	321,2	664,1	862,7	915,4	1164,9	1350,8	1416,6	1540,7
Ш(Ф)Қ	6,4	20,3	53,9	76,2	83,5	99,3	115,0	127,6	140,9
Көлік-логистика саласы, млн. тонна									
Барлығы	7907	9167	7749	8519	8264	8006	7582	7597	6957
олардың ішінде коммерциялық	2372,1	3208,5	3487,1	4344,7	3553,5	3442,6	3563,5	3510,3	3661,0
оның ішінде:									
Теміржол (жүктерді тиеу)	1047	1273	1312	1421	1381	1375	1329	1227	1106
Автомобиль-барлығы	5878	6685	5236	5842	5635	5417	5041	5138	4748
оның ішінде:									
коммерциялық негізде	1117	1471	1204	1052	845	1138	1361	1423	1451
Ішкі су	117	134	102	141	135	119	121	260	303
Ескерту - https://stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-industrial-production/publications/184025/ деректерге сәйкес автор құрастырған									

Жоғарыда келтірілген көрсеткіштерді талдау АӨК-нің барлық сегменттерінде ШОБ секторының жеткілікті секіріспен болуын көрсетеді. Қазір экономиканың осы саласында болып жатқан процестердің негізгі факторларының бірі – импортты алмастыру, сондай-ақ сыртқы саяси конъюнктура. Автордың пікірінше, Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешені тұтастай алғанда 2000-шы жылдардың басына және 2008-2010 жылдардағы дағдарыс кезеңіне тән дағдарыс кезеңін еңсерді, сол кезде көптеген бағыттар бойынша өндіріс төмендеді, сондықтан АӨК саласындағы ШОБ айналымы тұрақты өсу қарқынына ие (7-сурет).

6 сурет. Экономикалық қызмет түрлері бойынша ұйымдардың айналымы
(нақты қолданыстағы бағамен, млрд. теңге)

Ескерту - <https://stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-industrial-production/publications/184025/> деректерге сәйкес автор құрастырған

6-суретте көрсетілген динамика АӨК ұйымдарының зерттелетін кезеңдегі айналымы өте тұрақты екенін көрсетеді. Осылайша, 2016 жылдан 2024 жылға дейінгі кезеңде өз қызметін «ауыл шаруашылығы, аңшылық және орман шаруашылығында» жүзеге асыратын кәсіпкерлік субъектілері өз қызметін тұрақты жүргізді – өсім 3138,1 млрд.теңгені құрады. Өз кезегінде, «балық шаруашылығы, балық шаруашылығы» сегментінің ШОБ талданған кезеңде дамудың тұрақсыз динамикасына ие болды. Бұл үрдіс әсіресе 2016 жылдан 2020 жылға дейін байқалады, бұл кезең экономикасындағы дағдарыстық құбылыстарға байланысты. 2020 жылдан бастап экономикадағы жағдай тұрақтанды, бұл АӨК-нің тұрақтануына әкелді.

Шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерінің бірыңғай тізілімінің деректері бойынша 2025 жылғы 1 наурызға Қазақстан Республикасында 6,1 мың шок тіркелген және жұмыс істейді, онда 1 млн. астам адам жұмысқа орналасты, бұл экономикадағы жұмыспен қамтылғандардың жалпы санының 25% құрайды. ШОБ жалпы санының 4,32 % құрайды.

Ауыл шаруашылығы саласында өз қызметін жүзеге асыратын ШОБ Қазақстанның АӨК белгілі бір тауашаны алады (Sabirova et al., 2020). Шағын ауыл шаруашылығы кәсіпкерлігі субъектілерінің үлесі тұтастай алғанда Қазақстан бойынша шамамен 20% құрайды, ал дамыған елдердің ЖІӨ құрылымында 50% құрайды. Бұл ретте оның Қазақстанның жекелеген округтері мен субъектілеріндегі маңызы орташа мәннен айтарлықтай ерекшеленеді. Қазақстанның аумақтық орналасуы ірі аграрлық кәсіпорындар мен өте шағын фермерлік шаруашылықтар мен үй аулаларын құруға себеп болды, ал ірі және шағын агроөнеркәсіптік бизнестің өзара байланысын қамтамасыз етуге арналған орта буын тек қарқын алуда.

Автордың пікірінше, Қазақстанда шок дамуының төмен қарқыны оның қалыптасу ерекшеліктеріне, мемлекеттің ұлттық құрылымына және жеткіліксіз дамыған заңнамалық базаға байланысты. Айта кету керек, Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешенінде (АӨК) кәсіпкерлік құрылымдар мемлекеттік және өңірлік билік органдарымен тығыз өзара іс-қимыл жасайды. Саяси басқару органдары аграрлық секторды дамытуда шешуші рөл атқарады, өйткені оларды саланың жай-күйіне әсер ететін стратегиялық маңызды мәселелер басқарады. Ауыл шаруашылығының жекелеген салаларының экономикалық дамуы көбінесе АӨК өңірлік комитеттері жұмысының тиімділігіне байланысты. Дәл осы құрылымдар ауыл шаруашылығының тұрақты өсуі үшін қажетті несиелерді, субсидияларды және басқа да мемлекеттік көмек құралдарын бөлуді қоса алғанда, фермерлерді қолдаудың басым бағыттарын анықтайды.

Сонымен қатар, көбінесе қаржыландыру егін жинаудың бастапқы кезеңдерінде және өндірістік циклдарда ауыл шаруашылығы өндірушілері үшін негізгі проблема болып табылады, өнімнің қосылған құнының төмен деңгейімен кешенде тиісті кредиттеудің болмауы ұзақ мерзімді перспективада ШОБ тұрақтылығына теріс әсер етеді. Осыған байланысты, ШОБ кіріс көздерін қорғау мақсатында нарықтарға тұрақты және дәйекті қол жеткізуді қалыптастыру шешуші рөл атқарады. Нарықтарға қол жеткізу аграрлық кешен саласындағы ШОБ үшін елеулі проблема болып табылады, бұл ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеу саласында да, ауыл шаруашылығы өндірісі саласында да ШОБ-қа айтарлықтай әсер етеді. Шағын кәсіпкерлік субъектілері, әдетте, көбірек өнім өндіруге дайын және жеткілікті мүмкіндіктерге ие, бірақ нарықтарға қол жетімділіктің болмауына және ауылшаруашылық өнімдерінің ерекшеліктеріне байланысты (сақтау мерзімі аз) өндірісті кеңейтуден еріксіз бас тартады. Бұл проблема ШОБ жергілікті нарықта нақты дақылдың шамадан тыс ұсынылуына байланысты егін жинау кезеңінде – ауылшаруашылық өнімдерінің төмен бағалары кезеңінде өнімді сатуға мәжбүр болған кезде күшейе түседі. Мұндай жағдайларда нарықтың дамымаған инфрақұрылымы ШОБ дамуына кедергі келтіретін қосымша факторды білдіреді. Ауыл шаруашылығы инфрақұрылымының кемшіліктері-ауыл шаруашылығы өнімдерін сақтау, тасымалдау және сақтау-шағын ауыл шаруашылығы өндірушілерінің өңірлік нарыққа шығуын тежейтін фактор

болып табылады, осылайша олардың өз өнімдерін неғұрлым жоғары бағамен сату мүмкіндігінен айырады.

Қазақстанның АӨК-ні одан әрі жетілдіру оның экономикалық және әлеуметтік тиімділігі мен нәтижелілігін арттырумен айқындалған кешеуілдеген проблеманы шешумен ажырамас байланысты, бұл бүгінгі таңда аграрлық өндіріс субъектілері ресурстық әлеуетті барынша оңтайлы пайдалану мақсатында ұйымдық нысандарды дамыту жолдарын іздеуге мәжбүр болған кезде ерекше маңызды. Бұл жағдайда интеграция агроөнеркәсіптік өндірістің әлеуметтік-экономикалық тиімділігін арттырудың басым факторы болып табылады.

Интеграция ауыл шаруашылығы және өнеркәсіп өндірісінің салалары мен түрлері арасындағы өзара іс-қимылдың туындаған қажеттілігіне байланысты. Аграрлық сектор кәсіпорындары аграрлық өндірістің ерекшеліктерінен, табиғи-климаттық жағдайларға тәуелділіктен, аграрлық өнім нарығының стихиялылығынан туындайтын тәуекелдерді қысқарту ниетімен интеграциялық байланыстарды жүзеге асырады. АӨК қайта өңдеуші және басқа да кәсіпорындары сенімді шикізат базасы және өнімді немесе қызметтерді өткізу нарықтары арқылы тұрақты пайданы қамтамасыз етуге ұмтылады.

Сонымен қатар, аграрлық салада ШОБ қалыптастыру және дамыту проблемаларын шешуге ықпал ететін мынадай негізгі факторларды атап өтуге болады:

- нормативтік-құқықтық базаны қайта қарау, өйткені қолданыстағы іс жүзінде заңнаманың нормалары мен талаптары регламенттелген де-юреден озып тұр;

- ШОК-тың қаржылық және материалдық қаражатты тарту қажеттілігіне негізделген инвестициялық базисті дамыту, әсіресе қалыптасудың бастапқы кезеңінде;

- АӨК кәсіпорындарының, оның ішінде фермер қожалықтары басшыларының кадр құрамының құрылымын өзгертуді және біліктілігін арттыруды көздейтін кәсіпкерлікті басқару.

Ғылыми жұмыстар мен жарияланымдардың едәуір санына жүргізілген талдау авторларға жекелеген өңірлерде де, тұтастай алғанда Қазақстан бойынша да кәсіпкерліктің әртүрлі нысандарын қалыптастыру және орнықты дамыту процестерінің жеткілікті теориялық негіздемесінің жоқтығы туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Қазіргі экономикалық жағдайда бұл мәселені шешу тек 3 элементтің нақты өзара әрекеттесуімен мүмкін: институттар, интеграция және инновация. Бұл жағдайда олар нақты білім беру аясында тікелей жүзеге асырылуы керек, өйткені. институционалдық-интеграциялық және инновациялық-инвестициялық процестер нақты мемлекеттік әкімшілік-аумақтық құрылымдарға атаулы бағдарлануы тиіс. Демек, бұл ШОБ-тың жұмыс істеу және даму ерекшеліктерінің негіздемесін ескере отырып, оларды институционалдық-интеграциялық жаңғырту шартымен олардың деңгейаралық өзара іс-қимылының тиісті қисынды

құрылған тетіктерін әзірлеуді білдіреді. Автордың пікірінше, білім беру деңгейінен бастап және тұтастай алғанда ел деңгейінде аяқталатын ШОБ-ты дамытуға жоғары көзқарасты қолдану толығымен негізделген. Тікелей мемлекеттік білім беруде кәсіпкерлік субъектілерінің білімі мен дамуы жүзеге асырылатындықтан. Осы себепті олардың шеңберінде институционалдық-интеграциялық және инновациялық-инвестициялық процестер жүргізілуі тиіс. Алайда, іс жүзінде бұл процестер баяу, қарама-қайшы және көбінесе баяулау режимінде жүреді. Мұндай жағдай келесі факторлардың болуымен алдын-ала анықталады:

- ШОК-тың қалыптасуы мен дамуының стихиялық және жеке сипаты;
- ШОБ-ты табысты дамыту үшін талап етілетін материалдық ресурстардың жеткіліксіздігі;
- ШОБ дамуының тұрақты кәсіби ғылыми ілеспесі жоқ;
- өзіндік құны мен бағасының төмен деңгейі бар неғұрлым бәсекеге қабілетті өнім өндіру мақсатында басқарушы және жалдамалы персоналдың біліктілігін үнемі арттыру және нәтижесінде сатып алушылардың сұранысын арттыру қажеттілігі;
- ШОБ иелерінің дамуын қамтамасыз ету мақсатында елеулі жағдайлар жасау үшін олардың күш-жігерін біріктірудегі институционалдық-интеграциялық және инновациялық-инвестициялық процестердің өте аз деңгейі.
- әртүрлі деңгейдегі шенеуніктер тарапынан бюрократиялық кідірістер.

Демек, ШОБ дамуының қарастырылған ерекшеліктерін ашу оларды жеңуге жүйелі көзқарасты қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Қорытынды

Мемлекеттік және өңірлік билік органдары тарапынан шағын және орта кәсіпкерлікті (ШОБ) дамыту мәселелеріне айтарлықтай назар аударылғанына қарамастан, олардың шешімі баяу ілгерілеуде және бірқатар қайшылықтармен қатар жүреді. Мәселен, экономикалық дамыған елдерде ЖІӨ құрылымындағы шағын және орта бизнестің үлесі 50%-ға жетеді, ал Қазақстан Республикасында бұл көрсеткіш 20%-дан аспайды. Елдегі кәсіпкерліктің дамуының төмен қарқыны көбінесе оның қалыптасу ерекшелігіне, ұлттық құрылымның ерекшеліктеріне және осы сектордың қызметін реттейтін заңнамалық базаның жеткіліксіз дамуына байланысты. Бұл факторлар нормативтік-құқықтық ортаны жетілдіруге, ШОБ қолдау шараларын күшейтуге және оның тұрақты өсуі үшін қолайлы жағдайларды қалыптастыруға кешенді көзқарасты талап етеді..

Қазақстанның АӨК одан әрі жаңғырту негізгі міндеттердің бірі - оның экономикалық және әлеуметтік тиімділігін арттырумен тікелей байланысты. Бұл ауылшаруашылық кәсіпорындары қолда бар ресурстық әлеуетті ұтымды пайдалану үшін жаңа ұйымдық модельдерді іздеуге мәжбүр болған жағдайда ерекше маңызға ие болады. Аграрлық өндірістің әлеуметтік-экономикалық тиімділігін арттыруға ықпал ететін басым факторлардың бірі интеграция болып табылады. Шағын, орта және ірі шаруашылықтарды кооперативтік

және кластерлік құрылымдарға біріктіру ауыл шаруашылығы бизнесінің бәсекеге қабілеттілігін арттырып қана қоймай, қаржыландыруға, заманауи технологиялар мен өнімді өткізу нарықтарына қолжетімділікті жақсартуға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл агроөнеркәсіптік өндірістің тұрақты жүйесін қалыптастыруға, шығындарды азайтуға және АӨК кәсіпорындарының кірістілігін арттыруға ықпал етеді.

Бұл аграрлық және өнеркәсіптік өндірістің салалары мен түрлері арасындағы өзара іс-қимыл қажеттілігімен байланысты. Ауыл шаруашылығы кәсіпорындары аграрлық өндірістің ерекшелігінен, табиғи климаттық жағдайларға тәуелділіктен, ауыл шаруашылығы өнімдері нарығының стихиялылығынан туындаған тәуекелдерді жұмсартуға ұмтыла отырып, интеграциялық байланыстарға енеді. АӨК қайта өңдеуші және өзге де кәсіпорындары сенімді шикізат базасының немесе өнімді немесе көрсетілетін қызметтерді өткізу нарықтарының болуына байланысты өздерін тұрақты табыстармен қамтамасыз етуге тырысады. Бұдан басқа, АӨК-де кәсіпкерліктің қалыптасуы мен дамуы проблемаларын шешуге ықпал ететін мынадай негізгі факторларды бөліп көрсетуге болады:

- нормативтік-құқықтық базаны жетілдіру, өйткені практика қолданыстағы заңнама нормалары мен талаптарынан озып келеді;
- агроөнеркәсіптік кешендегі кәсіпкерліктің, әсіресе қалыптасудың бастапқы кезеңінде қаржылық және материалдық қаражат тартусыз мүмкін болмайтындығына байланысты инвестициялық базаны кеңейту;
- агроөнеркәсіптік кешен кәсіпорындарының басшылары мен мамандарының, сондай-ақ шаруа (фермер) қожалықтары басшыларының құрылымын өзгертуді және кадрлардың біліктілігін арттыруды көздейтін кәсіпкерлікті басқару.

Көптеген ғылыми жарияланымдарды талдау Қазақстан өңірлерінде және тұтастай алғанда елде кәсіпкерліктің әртүрлі нысандарының қалыптасуы мен орнықты даму процестері теориялық тұрғыдан жеткілікті негізделмегенін көрсетеді. Қазіргі жағдайда бұл мәселені шешу үшін негізгі компоненттің үйлесімді өзара әрекеттесуімен мүмкін болады: «институттар-интеграция-инновация». Бұл процестерді нақты мемлекеттік құрылымдармен байланыстыруды ескеру өте маңызды, өйткені институционалдық-интеграциялық және инновациялық-инвестициялық тетіктер әкімшілік-аумақтық құрылымның ерекшеліктеріне бейімделуі керек. Бұл, өз кезегінде, кәсіпкерлік субъектілерінің институционалдық жаңғыртылуын ескере отырып, олардың деңгейаралық өзара іс-қимылының тиімді тетіктерін әзірлеуді талап етеді, бұл агроөнеркәсіптік кешендегі кәсіпкерлік секторды дамытудың орнықтылығы мен тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Мемлекеттік құрылымдардан бастап жалпы елге дейінгі кәсіпкерлікті дамытуға жоғары көзқарасты қолдану өте орынды. Мемлекеттік құрылымдарда бастапқыда кәсіпкерлік құрылымдардың қалыптасуы мен дамуы жүреді. Сондықтан олардың шеңберінде институционалдық-интеграциялық және инновациялық-инвестициялық процестер жүруі тиіс. Алайда, іс жүзінде олар

баяу, қарама-қайшы және көбінесе тежеу режимінде жүреді. Мұндай жағдай келесі факторлардың болуына байланысты:

- кәсіпкерліктің шағын және орта нысандарының қалыптасуы мен дамуының стихиялық және оқшауланған сипаты; нақты мемлекеттік білім берудің ерекшеліктеріне сүйене отырып, Бизнесстің перспективалық бағытын талдау, бағалау және айқындау контекстінде шағын және орта кәсіпорынды дамыту миссиясының ғылыми негіздемесінің болмауы;

- шағын кәсіпорындармен бизнесті дамыту үшін қажетті қаржы ресурстарының шектелуі, үздіксіз және кәсіби ғылыми сүйемелдеудің болмауы;

- басқарушы кадрлардың да, жалдамалы қызметкерлердің де біліктілігінің жеткіліксіздігі, бұл өзіндік құны мен бағасы жоғары, сондықтан сатып алушылардың сұранысы жеткіліксіз бәсекеге қабілетсіз өнім өндіруге әкеледі; олардың дамуын қамтамасыз ету үшін нақты жағдайларды қалыптастыру мақсатында шағын және орта кәсіпорындардың меншік иелерінің күш-жігерін шоғырландыру бағытында институционалдық интеграциялық және инновациялық-инвестициялық процестердің өте төмен деңгейі. Бұл тек инновациялық жаңару формалары туралы ғана емес, сонымен қатар маңызды синергетикалық әсерге қол жеткізуге мүмкіндік беретін ықтимал, өзара тиімді бірлестіктер, бірігулер мен сатып алулар туралы, сондай-ақ шағын бизнесті орта деңгейге айналдыру үрдісін қалыптастыру туралы;

- нарықтық институттарды жетілдіру проблемаларын шешуден мемлекетті іс жүзінде иеліктен шығаруды білдіретін кәсіпкерліктің тұрақты дамуын қамтамасыз етудің тігінен болмауы бюджет қаражатын пайдалануда озбырлық тудырады.

Агроөнеркәсіптік кешендегі кәсіпкерлік құрылымдар қызметінің басты ерекшелігі, әрине, өндірістің ерекшелігімен, оның ауа-райы мен климаттық жағдайларға тәуелділігімен, ауылшаруашылық өнімдері нарығының стихиялылығымен байланысты. Ғылымның, практиканың және биліктің күш-жігерін шоғырландырмай, ел халқының әл-ауқатын арттыруға бағытталған аграрлық саладағы кәсіпкерлік құрылымдарды одан әрі тиімді дамыту мүмкін емес.

Әдебиеттер

Абдураимова Л.И., Сюпова М.С. Формы и методы государственной поддержки малого и среднего предпринимательства в мировой практике [Электронный ресурс]. Ученые записки ТГУ. — Режим доступа: <http://ejournal/articles-2017/TGU8171.pdf> (дата обращения: 12.01.2025).

Borpart T., Kiernan P., Krusell P., Malmberg H. (2019) The macroeconomics of intensive agriculture. Mimeo. Stockholm: Stockholm University.

Довбий И.П., Митрофанова И.В. Программно-целевые инструменты поддержки отечественного аграрного предпринимательства [Электронный ресурс]. Теория и практика общественного развития. — Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/programmno-tselevye-instrumentypodderzhki-otechestvennogo-agrarnogo-predprinimatelstva/viewer> (дата обращения: 30.12.2024).

Elzbieta, Dziwulski M. (2021) The impact of fixed asset investments on the productivity of production factors in agriculture. European Research Studies Journal. . — Vol. 24. — № 1. — P. 382-394.

Гранберг Л. (2015) Структурные изменения в сельской местности России и Финляндии —

сравнительный анализ двух различных типов общества. Мир России: Социология, этнология. — № 3. — С. 160-175.

Kovshov V.A., Lukyanova M.T., Zalilova Z.A., Frolova O., Galin Z.A. (2024) International regional competitiveness of rural territories as a factor of their socio-economic development: Methodological aspects. *Heliyon*. — Vol. 10. — № 1. — P. 23795. — DOI: 10.1016/j.heliyon. 2023.e23795.

Kurmanova G.K., Sukhanberdina B.B., Urazova B.A. (2021) Modernization of agrarian economy in the Republic of Kazakhstan. *Economics: the strategy and practice*. — Vol. 16. — № 3. — P. 35-50. — DOI: <https://doi.org/10.51176/1997-9967-2021-3-35-50>.

Makarov A.N. (2019) Land as a factor of production in the agricultural sector of the economy. *Naberezhnye Chelny: Ed.-polygr. center of the Naberezhnye Chelny Institute Kazan (Volga Region) Federal University*. — 148 p.

Martin-Retortillo M., Pinilla V., Velazco J., Willebald H. (2021) Is there a Latin American agricultural growth pattern? Factor endowments and productivity in the second half of the 20th century. *Revista de Historia Economica – Journal of Iberian and Latin American Economic History*. — P. 1–36. — DOI: <https://doi.org/10.1017/S0212610920000294>.

Mellor J.W. (2017) *Agricultural development and economic transformation: promoting growth with poverty reduction*. Cham: Palgrave Macmillan. — 220 p.

Mellor J.W., Malik S.J. (2017) The impact of growth in small commercial farm productivity on rural poverty reduction. *World Development*. — Vol. 91. — P. 1-10. — DOI: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2016.09.004>.

Neal S. (2013) Transition culture: politics, localities and ruralities. *Journal of Rural Studies*. — № 32. — P. 60-69. — DOI: 10.1016/j.jrurstud.2013.04.001.

Сабирова Р.К., Джумаева А.К., Уталиева Р.С. (2020) Самозанятость: теоретические основы и проблемы. *Экономика: стратегия и практика*. — Т. 15, № 1. — С. 113-125.

Савкин В.И. Малые формы хозяйствования: смена парадигмы аграрной экономики [Электронный ресурс]. *Вестник аграрной науки*. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/malye-formyhozyaystvovaniya-smena-paradigmy-agrarnoy-ekonomiki/viewer> (дата обращения: 30.12.2024).

Власова Т.А. (2020) Социальные условия развития малого и среднего предпринимательства в селах Удмуртской Республики. *Вестник Пермского национального исследовательского политехнического университета. Социально-экономические науки*. — № 4. — С. 27-38. — DOI: 10.15593/2224-9354/2020.4.3.

References

Abduraimova L.I., Sjudova M.S. (2023) *Formy i metody gosudarstvennoj podderzhki malogo i srednego predprinimatel'stva v mirovoj praktike* [Forms and methods of state support for small and medium-sized enterprises in world practice]. *Uchenye zametki TOGU. [Elektronnyj resurs]*. - URL: <http://ejournal/articles-2017/TGU8171.pdf> (data obrashhenija 12.01.25) (in Russian)

Boppart T., Kiernan P., Krusell P., & Malmberg H. (2019) *The macroeconomics of intensive agriculture*. Mimeo, Stockholm University (in English)

Dovbij I.P., Mitrofanova I.V. (2022) *Programmno-celevye instrumenty podderzhki otechestvennogo agrarnogo predprinimatel'stva* [Program-targeted tools to support domestic agricultural entrepreneurship]. *Teoriya i praktika obshhestvennogo razvitiya. [Elektronnyj resurs]*. — URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/programmno-tselevye-instrumentypodderzhki-otechestvennogo-agrarnogo-predprinimatelstva/viewer> (data obrashhenija 30.12.24) (in Russian)

Elzbieta, & Dziwulski M. (2021) The Impact of Fixed Asset Investments on the Productivity of Production Factors in Agriculture. *European Research Studies Journal*. — 24(1), — 382-394 (in English)

Granberg L. (2015) *Strukturnye izmenenija v sel'skoj mestnosti Rossii i Finljandii – sravnitel'nyj analiz dvuh razlichnyh tipov obshhestva* [Structural changes in rural areas of Russia and Finland – a comparative analysis of two different types of society]. *Mir Rossii: Sociologija, jetnologija*. — № 3. — С. 160-175 (in Russian)

Kovshov V.A., Lukyanova M.T., Zailova Z.A., Frolova O., Galin Z.A. (2024) International regional competitiveness of rural territories as a factor of their socio-economic development: Methodological aspects. *Heliyon*. — Vol. — 10, No. 1. — P. 23795. — DOI: 10.1016/j.heliyon.2023.e23795 (in English)

Kurmanova G.K., Sukhanberdina B.B. & Urazova B.A. (2021) Modernization of Agrarian Economy in the Republic of Kazakhstan. *Economics: the strategy and practice*, — 16(3). — P. 35-50. <https://doi.org/10.51176/1997-9967-2021-3-35-50> (in English)

Makarov A.N. (2019) Land as a factor of production in the agricultural sector of the economy. *Naberezhnye Chelny: Ed.-polygr. the center of the Naberezhnye Chelny Institute Kazan (Volga Region) Federal University* (in English)

Martín-Retortillo M., Pinilla V., Velazco J., & Willebald H. (2021) Is There a Latin American Agricultural Growth Pattern? Factor Endowments and Productivity in the Second Half of the 20th Century. *Revista de Historia Economica-Journal of Iberian and Latin American Economic History*. — P. 1-36. <https://doi.org/10.1017/S0212610920000294> (in English)

Mellor J.W. (2017). *Agricultural development and economic transformation: promoting growth with poverty reduction*. Palgrave Macmillan, Cham (in English)

Mellor J.W., & Malik S.J. (2017) The impact of growth in small commercial farm productivity on rural poverty reduction. *World Development*, — 91. — P. 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2016.09.004> (in English)

Neal S. (2013) Transition culture: Politics, localities and ruralities. *Journal of Rural Studies*. — № 32. — P. 60-69. — Doi:10.1016/j.jrurstud.2013.04.001 (in English)

Sabirova R.K., Djumaeva A.K. & Utalieva, R.S. (2020) Self-employment: theoretical foundations and problems. *Economics: Strategy and Practice*, — 15(1). — P. 113-125 (in English)

Savkin V.I. (2022) Malye formy hozjajstvovaniya: smena paradigmy agrarnoj jekonomiki [Small business forms: a paradigm shift in the agrarian economy]. *Vestnik agrarnoj nauki. [Elektronnyj resurs]*. — URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/malye-formyhozyaystvovaniya-smena-paradigmy-agrarnoy-ekonomiki/viewer> (data obrashheniya 30.12.24) (in Russian)

Vlasova T.A. (2020) Social'nye uslovija razvitija malogo i srednego predprinimatel'stva v selah Udmurtskoj Respubliki [Social conditions for the development of small and medium-sized businesses in the villages of the Udmurt Republic]. *Vestnik Permskogo nacional'nogo issledovatel'skogo politehnicheskogo universiteta. social'no-jekonomicheskie nauki*. — № 4. — C. 27-38. — Doi:10.15593/2224-9354/2020.4.3. (in Russian)

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Cross Check <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

[www: nauka-nanrk.kz](http://www.nauka-nanrk.kz)

ISSN 2518–1467 (Online),

ISSN 1991–3494 (Print)

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en>

Директор отдела издания научных журналов НАН РК *А. Ботанқызы*

Редакторы: *Д.С. Аленов, Ж.Ш. Әден*

Верстка на компьютере *Г.Д. Жадыранова*

Подписано в печать 20.06.2025.

Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать - ризограф.

46,0 п.л. Тираж 300. Заказ 3.